

Litteraturkrönika 2002

Av L.-E. Edlund, G. Hallberg och C. Platzack

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) * skandinaviskt (ur-, fornnordiska) * särspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska * norska * danska * svenska * egennamn: ortnamn, personnamn, övriga namn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-E.E., G.H. eller C.P.

Elmer H. Antonsen, Runes and Germanic Linguistics. 380 s., Berlin & New York 2002 (Mouton de Gruyter). (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 140.) ISSN 99-0115958-X. ISBN 3-11-017462-6. Elmer H. Antonsen, lingvist och germanist vid University of Illinois, har genom åren framlagt åtskilliga arbeten rörande runor och de germanska språkens äldre historia. I denna volym, som består av förord och sexton kapitel, har författaren samlat olika studier av vilka alla utom en, nämligen den som publiceras som kapitel 12 ("Some controversial grammatical forms"), redan föreligger publicerade i "earlier versions". Ibland har material från flera tidigare publicerade arbeten fogats samman till en ny artikel. Uppdateringar har företagits av författaren, så att senare litteratur beaktats, men trots detta är den vetenskapliga diskussionen inte på alla punkter ajourförd. Som det nu är återspeglas t.ex. den stundom mycket engagerade diskussionen om runskriftens uppkomst och dess relation till andra skriftsystem, vilken förts under de senaste åren, knappast alls i boken, och en del viktiga inlägg nämns överhuvudtaget inte. Detta gör att Antonsens framställning i vissa avseenden kan kännas lite överspelad. Efter ett inledande kapitel med rubriken "What is runology?", följer ett viktigt kapitel om den äldsta betygade germanskan. Antonsens syn på förändringarna i den äldre germanskan, bl.a med en diskussion om nordvästgermanskan, speglas i en klaggörande uppställning. I därpå följande kapitel behandlas de äldre runorna ur grafemiskt perspektiv, vidare ljudvärdet hos den femtonde runan. Kapitlet om

fubarkens ålder och ursprung känns lite inaktuellt, eftersom en del av de senare årens inlägg, som redan framhållits, förbigåtts. Efter några kapitel som belyser frågor om läsriktning och datering av runinskrifterna, ställs i en kapitelrubrik frågan "Sacral or secular?"; av Antonsens framställning förstår man att det sakrala inslaget i ristningarna ofta tenderat att överbetonas av vissa forskare. Typologiska aspekter belyses i följande kapitel, liksom en del fonologiska och syntaktiska problem. De avslutande kapitlen ägnas bl.a. inskrifterna i Björketorp och Stentofen, liksom de tidiga ristningarna på ben från Weser. *Runes and Germanic linguistics* är en innehållsrik bok, som belyser de äldsta runinskrifterna ur skilda perspektiv och som framdeles blir ett nyttigt referensverk — inte minst den utförliga litteraturförteckningen och bokens index bidrar till detta. Boken är dock, med den bakgrund den har, inte fullt så sammanhållen som titeln kan ge sken av. En *syntetiserande* framställning rörande det viktiga ämnet "Runes and Germanic languages" saknas i väsentliga avseenden fortfarande. L.-E.E.

The Baltic Sea Region. Cultures, Politics, Societies, editor Withold Maciejewski. VIII + 678 s., Uppsala 2002 (The Baltic University Press). ISBN 91-973579-8-7. Enligt redaktörens förord är detta den första läroboken som behandlar en europeisk makroregion sedd ur ett humanistiskt perspektiv. Boken, som är rikt illustrerad med fotografier och teckningar och avslutas med en kartdel, innehåller runt 60 artiklar av 55 olika författare från olika akademiska institutioner runtom Östersjön. Den är indelad i tre större avsnitt. Det första har titeln Det kulturella landskapet och ger översikter över regionens historia, kultur och språk, den andra, Det politiska landskapet, innehåller avdelningar om demokrati, majoritets- och minoritetskulturer och frågor rörande internationella relationer. Tredje delen, Det sociala landskapet, beskriver de sociala villkoren och den ekonomiska utvecklingen i regionen. Av störst intresse för ANFs läsare är möjligen de drygt 50 sidorna som behandlar språk och flerspråkiga samhällen. Efter en inledande översikt finner vi här separata delar om de nordiska och finno-ugriska språken, de baltiska och östslaviska språken (med ett parti om jiddish), samt en del om polska, kashubiska och sorbiska. Avsnittet avslutas med en fallstudie av den karaimska minoriteten i Litauen. Från rent nordiskt perspektiv kan man möjligen beklaga de nordiska språkens styvmoderliga behandling: förutom vissa tabellariska uppgifter om var de talas, hur många som talar dem och hur gamla de äldsta skriftliga källorna är ryms avsnittet på en sida, som dessutom

huvudsakligen handlar om norskans bokmål och nynorsk. Sett ur ett större perspektiv är dock denna bok av betydande intresse, och man kan hoppas att den får stor spridning långt utanför den universitetskurs vid Uppsala universitet som ursprungligen motiverade dess tillkomst. Trots omfånget har det hela blivit en mycket tilltalande produkt, till vilken man måste gratulera redaktören och hans medarbetare. C.P.

Siv Björklund, Merja Koskela & Marianne Nordman (red.), *Språk som formar vår(l)den. Festskrift till Christer Laurén på 60-årsdagen*. 300 s., Vasa 2002. (Vaasan yliopiston julkaisuja. Proceedings of the University of Vaasa. Research papers. Tutkimuksia 241. Språkvetenskap 40.) ISSN 0788-6667. ISSN 0788-6691. ISSN 951-683-975-4; *Språket, människans dotter. Människan, språkets dotter. Lingua, filia hominis. Homo, filius linguae. Essäer på olika språk om språk och kultur*. Edidit Christer Laurén. Picturas addidit Boris Borotinskij. 72 s., Vasa 2002. (Skrifter utgivna av Svensk-Österbottniska Samsfundet nr 66.) ISSN 0473-8063. ISBN 951-98972-0-8. I samband med att professorn i svenska språket vid Vasa universitet, Christer Laurén, i juli 2002 fyllde 60 år, utkom två festskrifter. Den ena, *Språk som formar vår(l)den*, är en mer traditionell festskrift — dock utan Tabula gratulatoria — med ett antal vetenskapliga bidrag som speglar festföremålets mångsidiga forskningsintressen. Sålunda finns här bidrag rörande filologi, översättning, fackspråk och terminologi, språkundervisning, flerspråkighet och retorik. Här skriver, för att nu bara redovisa några av de 22 artiklarna, Birger Liljestrand om den långa meningens teknik, bl.a. hos en del språkmedvetna författare, Lars-Erik Edlund om ordet *lægi* i Eddadikten Alvissmål, vilket sätts in i ett tabueringssammanhang, medan Lennart Hellspong ställer frågan "Hur universell är retoriken?" och Kjell Herberts utifrån en intervjuundersökning belyser begreppet livsstil, varvid bl.a. identitetsproblem diskuteras. Rune Ingo behandlar i sitt bidrag översättningsfrågor, i en gemensam artikel skriver Merja Koskela och Nina Pilke om den vetenskapliga inledningen ur ett etosskapande perspektiv (där materialet f.ö. utgörs av vetenskapliga artiklar som Laurén skrivit), under det att kollegan Marianne Nordman tar sig an retoriska grepp i vetenskapliga avslutningar. I den andra "festskriften", *Språket, människans dotter. Människan, språkets dotter*, har, originellt nog, festföremålet själv samlat ett antal bidrag av forskare från olika vetenskapliga miljöer, vilka i essäns form tar upp var sitt tema. Bokens uppsatser samlas sedan under rubrikerna *Språk och barn*, *Språk och tid*, *Språk och rum* samt *Språk och tanke*. Innehållet kan exemp-

lifieras med Britta Olrik Frederiksens essä, i vilken hon försöker sig på en identifiering av biskop Albert i Jöns Buddes *Aff Sancto alberto biscope*, Rudolf Simeks bidrag om vikingar i Spanien och Geirr Wiggens artikel om Theo Vennemanns spännande — men med skäl också ifrågasatta — teorier om för- och tidighistorisk språkutveckling i nordvästra Europa. Vissa bidragsgivare från *Språk som formar vär(l)den* återkommer också i denna andra festskrift. Boken illustreras av Boris Borotinskij. Festskriften blir därigenom samtidigt en konstbok. För, som det heter på bokens baksida: "Gränsen mellan konst och vetenskap har aldrig varit entydig. Konst, artes, har använts som benämning på vetenskap; för båda behöver vi alla våra sinnen".

L.-E.E.

The Diversity of Languages and Language Learning. Lund Lectures in Languages and Literature 21–22 February 2001, editor Sven Strömquist. 123 s., Lund 2002 (Lund University, Centre for Languages and Literature). ISBN 91-631-2286-3. År 2001 utsågs av EU till The European Year of Languages, och öppnades officiellt i Lund i februari 2001. I samband med öppnandet organiserades det första mötet i en föreläsningsserie som är tänkt att återkomma årligen, "Lund Lectures in Languages and Literature". Den här anmälda volymen innehåller ett urval av föredragen vid detta första möte, totalt åtta bidrag av bl.a Ruth A. Berman, Dan I. Slobin, Marianne Gullberg, Bengt Sigurd, Sven Strömquist och Finn Egil Tønnesen. Volymen inleds med ett kort förord av utgivaren.

C.P.

Wolfram Euler, Die Herausbildung von Übergangsdialekten und Sprachgrenzen. Überlegungen am Beispiel des Westgermanischen und Nordischen. 57 s., Innsbruck 2002 (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft). (Vorträge und Kleinere Schriften 73.) ISBN 3-85124-687-X. Detta lilla häfte är snarast att beskriva som ett behändigt, övergripande och introducerande kompendium över uppkomsten av Europas språk- och dialektgränser, inklusive övergångsdialekter, med exempel huvudsakligen hämtade från västgermanska och nordiska språk. Det avslutas med en kort bibliografi i ämnet. Av aktuellt intresse för nordistiken, inte minst dialektologin, liksom för pågående internordiska forskningsprojekt i historia, är de korta jämförande notiserna om språkgränserna mellan t.ex. danskt och tyskt, danskt, skånskt och svenskt och, mera i förbigående, norskt och svenskt.

G.H.

Pernille Hermann, Skrift og historie hos Orderik Vitalis. Historiografi som udtryk for 1100-tallets renæssance i normannisk og nordisk skriftkultur. 119 s., København 2002 (Museum Tusulanums forlag). ISBN 87-7289-780-5. Denna lätt reviderade utgåva av författarens hovedfagsspeciale från 1997 vid Institut for Nordisk Sprog og Litteratur, Aarhus Universitet, innehåller ett mycket intressant bidrag till diskussionen om hur övergången från ett muntligt till ett skriftligt samhälle äger rum. I centrum för analysen står den engelske munken Orderik Vitalis, vars historiska berättelser om normanner och angelsaxare skrevs 1123–41 under Orderiks tid som bibliotekarie vid klostret i St. Evroul i Normandie. Efter att i del 1 ha presenterat Orderik och hans verk övergår förf. i del 2 till att ge en översikt över synen på forntiden. Del 3 behandlar skriftens roll inom och utom klostret, och del 4 tar upp skriftspråkets viktiga roll för historieuppfattningen. Boken avslutas med ett kort avsnitt där förf. drar samman de olika aspekterna till en helhetssyn. C.P.

Patrik Larsson, Yrrunan. Användning och ljudvärde i nordiska runinskrifter. 245 s., Uppsala 2002 (Uppsala universitet). (Runrön 17.) ISSN 1100-1690, ISBN 91-506-1550-5. Denna uppsalaavhandling recenserar utförligt på annan plats i denna årgång av Arkiv. L.-E.E.

Mindy MacLeod, Bind-runes. An Investigation of Ligatures in Runic Epigraphy. 348 s., Uppsala 2002 (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet). (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 15.) ISBN 91-506-1534-3. ISSN 1100-1690. I denna bearbetade version av sin doktorsavhandling, framlagd 1998 vid University of Melbourne, gör förf. en grundlig undersökning av bindrunor, runor där bistavar från olika runor bundits till samma huvudstav. Bindrunor förekommer under hela den period förf. undersökt, från de tidigaste runinskrifterna till reformationen, de förekommer inom olika områden (Skandinavien, de brittiska öarna, övriga Europa), och de förekommer i texter av olika typer, från monument till grafitti. Huvudsyftet med undersökningen är att skilja de tecken som fungerar som bindrunor från andra liknande tecken med en mer dekorativ karaktär; ett sekundärt syfte är att undersöka bruket och frekvensen av bindrunor under olika tidsperioder och analysera de faktorer som kan spela en roll för deras användning. Genomgången ger inget stöd åt äldre föreställningar om att bindrunorna hade magisk innebörd. Huvuddelen av bind-

runorna i de äldsta inskrifterna uppträder som sporadiska ortografiska drag i prosaisk text, medan bindrunorna i de vikingatida inskrifterna vanligen används för att rätta till felristningar. Vad gäller bindrunorna i de medeltida inskrifterna finns inget klart användningsmönster. Det är en tilltalande nykter ton i denna vederhäftiga och detaljerade studie av bindrunor. Förf. ser bindrunorna som allografer av enkla runor, och ingen särskild betydelse kan spåras bakom deras användning, varken fonologisk eller ideografisk. Sammanskrivning av tecken förekommer i de flesta alfabeten. Boken, som illustreras med nio figurer, avslutas med en förteckning över använda förkortningar, en litteraturlista och ett index över runinskrifter.

C.P.

Jan Owe, Runfynden vid Köpings kyrka. 154 s., Visby 2002 (www.books-on-demand.com, Visby). ISBN 91-631-2390-8. Boken presenterar för första gången samlat och lättillgängligt de hittills 74 olika runstensfragment från 1000-talets slut som påträffats vid Köpings kyrka, med anknytning till den under vikingatid och tidig medeltid viktiga handelsplatsen Köpingsvik på Öland. Inledningsvis skildras fyndhistorik, tidigare presentationer av de enskilda ristningarna, stenarnas nuvarande placering, det vikingatida Köpingsvik och den äldsta stenkyrkans historia, stenarnas bevarade ursprungsmålning, ristningsteknik, tillkomsttid och förmodade funktioner, innan de slogs sönder och murades in i den mäktiga 1100-talskyrkan, givetvis också runtyper, skiljetecken och det samlade textinnehållet (783 runor, 144 ord och 38 personnamn). Så följer en med foton illustrerad katalog över samtliga fynd, uppställd efter stenarnas förvaringsplatser, så t.ex. huvuddelen i den nuvarande kyrkans torn, andra i Statens historiska museum. Redovisningen, som inkluderar rapporterade, men sedermera försvunna ristningar, upptar litteraturkällor, inventarienummer, måttsuppgifter, kommentarer om stenart, fyndplats m.m., samt själva inskriftens translitterering och tolkning till normaliserad runsvenska respektive nusvenska. Boken avslutas med en förteckning över källor, litteratur och förkortningar samt en planschbilaga om 25 färgfoton av valda stenar.

G.H.

Thorgunn Snædal, Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi. 279 s., Uppsala 2002 (Uppsala universitet). (Runrön 16.) ISSN 1100-1690. ISBN 91-506-1549-1. Thorgunn Snædal studerar i sin doktorsavhandling sammanlagt 250 av Gotlands cirka 400

kända runinskrifter. De äldsta runinskrifterna, från 200-talet e.Kr. (eller möjligen 300-talet), är, inte oväntat, mycket svårtydda, men de ristningar som härrör från vikingatid och framåt — de yngsta säkert daterade inskrifterna på Gotland härrör från början av 1600-talet — blir allt lättare att tolka, och man kan genom att studera dem på ett intressant sätt följa det forna gotländska språket och dess förändringar. Undersökningen visar att det gotländska språket, både på ljudlärans område och då det gäller morfologin, förändras ytterst långsamt från vikingatid framöver århundradena till 1600-talet. Gotländskan har dock enligt Snædals mening tidigt också påverkats utifrån, något som även diskuteras en smula. Men avhandlingen behandlar inte bara språket, indirekt får vi också många intressanta inblickar i människors liv och vardag. Avhandlingens huvudtitel, *Medan världen vakar* (d.v.s. består), bygger på ett citat från en gravhäll i Sankt Hans kyrkoruin i Visby från slutet av 1000-talet (G 343).

L.-E.E.

*

Armann Jakobsson, Stædur í nýjum heimi. Konungasagan Morkinskinna. 352 s., Reykjavík (Háskólaútgáfan 2002). ISBN 9979-54-522-4. Morkinskinna är namnet på en handskrift från början av 1200-talet som numera förvaras i Kungliga biblioteket i Köpenhamn. Den innehåller sagor om olika norska konungar, med insprängda längre berättelser om olika islänningar. Tidigare forskning har menat att den bevarade texten är ett kompilat där basen, "den äldre Morkinskinna" utgjordes av en historisk text om norska konungar; senare har de olika berättelserna om islänningar flikats in. Mot detta synsätt opponerar sig förf. av den här anmälda avhandlingen: enligt honom är argumenten för förekomsten av en äldre Morkinskinna mycket svaga. Han vill i stället se den bevarade texten som en medveten komposition, ett drama som utspelar sig vid det norska hovet. Ett viktigt huvudspår i kompositionen är relationerna mellan de norska konungarna och de islänningar som tjänstgör vid hovet — huvuddelen av berättelserna om islänningar belyser sådana relationer. Enligt förf. är Morkinskinna ett konstverk tillkommet under de första åren av Hákon Hákonarsons regim (1217–63), den kung som introducerade den franska riddarromanen i Norge. Morkinskinna är enligt förf. en romantisk kungasaga, en ny slags kungahistoria där större intresse än tidigare ägnas åt den sociala kontexten, relationerna mellan kungen och

hans underlydande. Boken avslutas med en förteckning över de norska konungar som det berättas om i Morkinskinna, en förteckning över texter och annan använd litteratur, en fyllig sammanfattning på engelska, samt ett utförligt namnregister. C.P.

Björns Saga. Helten fra Hiterdal. Udgivet af Aldis Sigurðardóttir m.fl. 90 s., Odense 2002 (Syddansk Universitetsforlag). ISBN 87-7838-709-4. Denna översättning till danska av den isländska sagan *Bjarnar saga Hítédæla-kappa* har tillkommit som ett led i ett studiegruppsprojekt; översättarkollektivet består av 14 personer. Översättningen är gjord från utgåvan i Íslenzk Fornrit (band 3), som bygger på en pappershandskrift från 1600-talet. Den närmast föregående översättningen av sagan till danska är från 1874. Förutom själva översättningen av denna skaldesaga, vars innehåll bl.a. utgörs av ett spännande och tragiskt triangeldrama, innehåller volymer ett förord där förutsättningarna för tillkomsten av översättningen presenteras, ett namnregister och två kartor. Till detta kommer en inledning som placerar in sagan i ett genremässigt sammanhang, ger en översikt över handskriftsläget och tidigare översättningar till danska, samt en kortare deklaration av hur översättargruppen handskas med sagans dikter. C.P.

Eivindarmál. Heiðursrit til Eivind Weyhe á seksti ára degi hansara 25. apríl 2002. Red. Annfinnur Johansen. 386 s., Tórshavn 2002 (Føroya Fróðskaparfelag). (Annales Societatis Scientiarum Færoensis Supplementum 32.) ISBN 99918-41-32-6. ISSN 0365-6772. Förutom tabula innehåller den mångsidiga festskriften trettionio varierande bidrag som ger en stimulerande bild av språkforskningen och verksamheten kring Føroya Fróðskaparsetur. Femton bidrag är skrivna på färöiska, åtta norska, sex danska, fem svenska, tre isländska och två engelska. Tretton behandlar ortnamn: Hanna Absalonsen diskuterar bygdenamnen *Øravík* (Ørdeuig 1584) och *á Økrum* på Suðuroy, Peder Gammeltoft färöiska namn på *-toft*, Jógvan í Lon Jacobsen ägonamnet *Kálvhella* i Haldórsvík, Jóhan Hendrik W. Poulsen överförda bebyggelsenamn som *Norduri á Bø* i Skopun, Tom Schmidt framväxten av officiella färöiska ortnamnsformer vid sidan av de danska, Povl Skårup namnet *Velbastaður* (med förslaget **Valbjarnarbólstaðr*), Gunnstein Akselberg det norska, muntligt trade-rade fjällterrängnamnet *Abenkrå*, Thorsten Andersson de förgermanska ortnamnen i Norden, Eli Johanne Ellingsve bäcknamnet *Vullen* i Sør-

Trøndelag fylke, Staffan Nyström namnen på orter 'gruvgångar' och schakt i den svenska Bergslagen, Svavar Sigmundsson sjöfarares namngivning längs Islands kuster, Svante Strandberg det svenska säterinamnet *Fjällskäfte* (in fiælaskepte 1347) och Inge Særheim nordiska namn som innehåller fvn. *hjálmr*, nyno. *hjelm*, sv. *hjälm* etc. 'hö- eller sädesstack med skyddstak'.

Åtta bidrag rör personnamn: Gulbrand Alhaug skildrar dopnamn som *Atlanta* och *Nordstjerna*, *Havborni* och *Sjöføddi*, på barn födda till havs, Bente Holmberg 1800-talets färöiska personnamnsskick i relation till motsvarande danska, Erling Isholm personnamnsskicket i jordeboken 1584 med geografisk spridning på Färöarnas sýslur, Hans Joensen 1800-talets dopnamnsskick på Suðuroy, Anfinnur Johansen medeltida färöiska personnamn, Guðrún Kvaran djurbeteckningar som personnamns-element, Guðlaug Nedrelið kvinnotillnamnen i Heimskringla som samhällshistorisk tidsspegel, och Michael Lerche Nielsen namnmoden och kulturimperialism i brytpunkten danskt – färöiskt.

Sju bidrag redovisar lexikala aspekter: Gunilla Byrman analyserar betydelser och konstruktionstyper kring adj. *duktig*, i skånska med utdöende innebörd 'frisk, kry', Lennart Elmevik härledningen av interjektionen sv. och da. *jo*, med motsvarande varianter i norska och svenska dialekter, Gillian Fellows-Jensen den vetenskapliga diskussionen kring de etymologiskt dunkla gäliska namnelementen *áirge*, fornfäröiska *ærgi*, keltiska *ergh* (*argh*), Britta Olrik Frederiksen Skånelagens hapax-begrepp *æplisbørn*, vägt mot folkvisebelägg *Æblesbarn*, *eble-barn* och fvn. *ó-úmagi*, fsv. *o-*, *ovormaghi* som lagtermer för 'omyndig person', Zakaris Svabo Hansen påfallande särdrag i Färöisk ordbok, Jóan Pauli Joensen ett unikt färöiskt exempel på sädtorkning på *hjali* (sv. *hjälle*), en enklare anordning än det särskilt inrättade *sornhúsið*, och Bent Jørgensen väderstrecksbeteckningarna fisl. *landnorðr* 'nordost', *landsuðr* 'sydost', *útsuðr* 'sydväst' och *útnorðr* 'nordväst', med motsvarigheter i såväl färöiska, isländska och nynorska som i äldre danska och svenska.

Sju bidrag har litterära motiv: Jeffrei Henriksen skriver om Jógvan í Glasstovu (Joen Andreasen 1717–92), upphovsmannen till *Bukkutáttur*, Jógvan Isaksen om färöiska studenters fynd i Köpenhamns antikvariat (bl.a. festföremålet som omslagsbild på en tysk detektivroman), Stefán Karlsson om *Lundarbókin* i Lunds universitetsbibliotek, Malan Marnersdóttir om Sjóvarbondans (Jens Chr. Djurhuus 1773–1853) kväde *Ólavur Trygvason* och Heimskringlas *Søgu Ólav Trygvasonar*, Martin Næs om brevväxlingen mellan två färöiska förgrundsgestalter, Christian Matras och Heðin Brú, Jørgen Rischel om det färöiska kvädet *Trøllini í Horna-*

lundum, sägnerna kring berget *Hornelen* i Norge och det danska kvädet om *Kung Olav den Hellige* ("i Hornelummer"), och Turið Sigurðardóttir om Tórodd Poulsens nya diktsamling *Húðsemi* (2001).

Vardera två bidrag behandlar fonologi och syntax: Helge Sandoy undersöker delabialiseringens kronologi och förlopp i färöiska, isländska och norska, Magnhild Selås reduktionen av svagtons vokaler + *r* i nordiska dialekter, Michael Barnes den komplicerade färöiska ordföljden i genitivsyntagmer som *bátur tín*, *tín bátur*; *hesturin hjá mér*; *sínar seinastu dagar* och slutligen Hjalmar Petersen diskursanalyser kring konstruktionstypen (*tann*) *føroyski dansurin*, (*ta*) *grønu húgvuna*, (*tað*) *stóra barnið*, med eller utan bestämdhetsmarkör *tann*, *ta*, *tað*. G.H.

Margaret Clunies Ross, The Old Norse Poetic Translations of Thomas Percy. A New Edition and Commentary. 13 + 290 s., Sydney 2001 (Brepols Publishers n.v., Turnhout, Belgium). (The Centre for Medieval Studies, University of Sydney, Australia. Making the Middle Ages 4.) ISBN 2-503-51077-9. Till grund för denna ur alla infallsvinklar språkligt och kulturhistoriskt intressanta, med utförliga men aldrig tröttande kommentarer belysta faksimilutgåva ligger Thomas Percys edition *Five Pieces of Runic Poetry* (1763), som i sin tur utgör en tidstypisk och banbrytande engelsk översättning av fem fornisländska texter ur skaldediktningen (med *The Icelandic Originals Of the Preceding Poems*, d.v.s. de tryckta "originalen" av den använda isländska grundtexten, som bihang): *The Incantation of Hervor* (ur *Hervarar saga*), *The Dying Ode of Regner Lodbrok* (*Krákumál*), *The Ransome of Egill the Scald* (*Höfuðlausn*), *The Funeral Song of Hacon* (*Hákonarmál*) och *The Complaint of Harold* (sex strofer av Snorre tillskrivna Haraldr harðráði), vartill utgivaren väljer att här publicera några av Percys efterlämnade, hittills opublicerade översättningar: en *lausavisa* av Þjóðólfr or Hvini, fyra strofer ur *Háleygiatal*, fem ur vardera *Vellekla* och *Haraldskvæði* samt två versioner av en översättning av *Darradarljóð*. Till sist följer två översättningsversioner av den fornengelska texten *The Battle of Brunanburh*. Särskilt intresse ägnas Thomas Percy som översättare, hans källor, syften, bokläsning, brevväxling etc., samtidens syn på den aktuella litteraturen, på övergången från "orality to literacy". Utgivaren bemödar sig också särskilt om översättarnas ständiga problem kring "uppäckningen" av skaldediktningens målande *kenningar*.

G.H.

Wolfgang Gerhold, *Armut und Armenfürsorge im mittelalterlichen Island*. 255 s., Heidelberg 2002 (Universitätsverlag C. Winter). (Skandinavistische Arbeiten Band 18.) ISBN 3-8253-1278-X. Den medeltida isländska fattigvården har tidigare vetenskapligt uppmärksammats av flera forskare, bl.a. Konrad Maurer, Karl von Amira och Hans Kuhn. I denna bok behandlas också detta tema, bl.a. mot en europeisk bakgrund, varigenom en del ny forskning på området kan åberopas. Efter ett inledande kapitel om undersökningens huvudkällor, följer en mer allmän beskrivning av bakgrunden till och omfattningen av fattigdomen under medeltiden. Det därpå följande (enligt min mening alltför kortfattade) kapitlet behandlar synen på de fattiga i det medeltida samhället. Sedan kommer ett omfattande kapitel där de fornisländska termerna för 'fattig person', 'fattig' behandlas, liksom några härmed förknippade verb: det gäller substantiv som *ómagi*, *ómeð*, *framfærslumaðr*, *þurfamaðr*, *gongumaðr*, *farandkona* och *reikunarmaðr*, adjektivet *fátækr*, samt en del verb, som *ala* och *bjarga*. I det härpå följande kapitlet behandlas begreppen för de institutioner som fanns för den medeltida isländska fattigvården: framför allt finner vi här en utförlig belysning av ordet *hreppr*. Ett avslutande kapitel har rubriken "Ziele und Motive der altisländischen Armenfürsorge". Det inledande kapitlet om källorna hade gärna kunna göras utförligare och mer problematiserande — i synnerhet eftersom sagor åberopas som källor — och även de historiska partierna hade enligt min mening kunnat byggas ut. En omfattande bibliografi samt ett värdefullt namn- och sakregister avslutar boken. L.-E.E.

Gisli Sigurdsson, *Tülkun Íslendingasagna í ljósi munnlegrar hefðar, Tilgáta um aðferð*. xvii + 384 s., Reykjavík 2002 (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi). (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi rit 56.) ISBN 9979-819-80-4. En central fråga i forskningen runt de isländska sagorna under första hälften av 1900-talet var om sagorna som vi känner dem från handskrifterna var definitivt utbildade redan i den muntliga traditionen, eller om sagorna i huvudsak är alster av skrivande författare. När diskussionen avstannade vid seklets mitt var den allmänt accepterade åsikten att det praktiskt taget var omöjligt att skilja det muntligt traderade stoffet från det skrivna. Under andra hälften av 1900-talet har emellertid kunskapen och forskningen om muntlig tradition och muntlig trading av kunskap tagit ny fart, varför det enligt förf. finns starka skäl att nu återvända till frågan om muntlig och skriftlig tradition i samband med de isländska sagorna. Efter en inledning där förf. motiverar sin ståndpunkt följer fyra

delar där frågan belyses från olika utgångspunkter. Den första delen undersöker de tidigaste exemplen på övergång från muntlig till skriftlig tradition. Förf. diskuterar här dels vad vi vet om nedtecknandet av de isländska lagarna under tidigt 1100-tal och de konsekvenser denna övergång från muntlig till skriftlig tradition fick, dels hur mycket av skaldepoesin som en litterärt engagerad islänning vid mitten av 1200-talet skulle kunna tänkas känna till; för att finna svaren på den senare frågan gör förf. en noggrann undersökning av vilka skalders som utnyttjas i den tredje grammatiska avhandlingen. Bokens andra del behandlar huvudsakligen frågan om vad den komparativa metoden kan säga oss om texter med litterärt värde. Att se sagorna som muntligt traderade kan, menar förf., hjälpa oss att upptäcka artistiska kvaliteter som annars riskerar att förbises eller till och med uppfattas som exempel på undermålig kompositionsteknik. Den tredje delen undersöker oralitet och historicitet hos de två sagorna om Vinland, *Grœnlendinga saga* och *Eiriks saga rauða*, och i bokens fjärde del ger förf. en sammanfattande diskussion av vilka konsekvenser det får för vår syn på den isländska litteraturen om vi tar hänsyn till möjligheten av oral tradition. Boken avslutas med en fyllig sammanfattning på engelska samt en förteckning över använd litteratur.

C.P.

Guðrún Nordal, Tools of Literacy. The Role of Skaldic Verse in Icelandic Textual Culture of the Twelfth and Thirteenth Centuries. x + 440 s., Toronto 2001 (University of Toronto Press). ISBN 0-8020-4789-0. Boken *Tools of Literacy* är utgiven vid University of Toronto och författare är den också på en internationell arena verksamma Guðrún Nordal. I den omfattande volymen — vilken omfattar cirka 450 tätttryckta sidor — behandlas "the textual culture in Iceland in the thirteenth century". Om "textual culture" sägs att det är "the culture that evolves from the introduction of the Latin alphabet in a Christian society". Detta sägs vara den första kritiska studie som behandlar skaldedikterna från just denna tid och som sätter dem i relation till studiet av *grammatica* på det medeltida Island. Den innehållsrika boken — det kan här bara bli fråga om ett ytligt referat av dess många enskilda resultat — består av fyra delar, och varje del i sin tur av vardera två kapitel. I första delen (kap. 1–2) behandlas konkret den funktion som skaldedikterna fyllde vid studiet av grammatiken under den aktuella perioden. I analysen behandlas bl.a. Håttalykill och den första grammatiska avhandlingen samt Snorra Edda. I bokens andra del (kap. 3–4) går Nordal sorgfälligt igenom källorna för undersökningen,

bl.a. textböcker och de grammatiska avhandlingarna, översättningar från latin, historieverk och biografier. 1200-talets poeter och deras positioner och funktioner i det samtida isländska samhället belyses dessutom i denna del, som avslutas med en värdefull, mer än femtiosidig exkurs där mer eller mindre kända poeter från det dåtida Island förtecknas. Den tredje delen (kap. 5–6) har rubriken "Theory and Practice in Skaldic Poetics", och innehåller bl.a. en teoretisk diskussion om de för skaldedikterna så karakteristiska kenningarna. Här söker Nordal att placera "the exercise and recitation of skaldic verse in the context of the study of *grammatica* and the theoretical discussion of literature in the schools; and to define the thirteenth-century [...] skald's debt to the scholastic tradition". I det andra kapitlet i del 3 analyseras skaldeversens teori och praktik på ett initierat sätt. I bokens sista del (kap. 7–8), "Sources of Inspiration", studeras kroppskeningarna respektive guldkeningarna. Bl.a. diskuteras kroppskeningarna i förbindelse med samtidens kosmologiska idéer, under det att guldkeningarna relateras till dansk historia och mytologi.

Guðrún Nordals *Tools of Literacy* är som synes en innehållsrik bok, där tidens skaldediktning sätts in i vidsträckt intellektuella sammanhang och där skaldediktningen relateras till den isländska aristokratin, vilken härigenom söker skapa sig en identitet i ett större nordiskt sammanhang. Studiens ambitionsnivå är hög och ställer avsevärda krav på sin författare; det rör sig ju inte minst om ett motsträvigt material. Med Nordals studie omvärderas på ett intressant sätt 1200-talets skaldediktning och sätts in i spännande sammanhang. På så vis utgör boken en stimulerande läsning.

Det får dock erkännas att *Tools of Literacy* också bjuder läsaren visst motstånd vid genomläsningen. Framställningen kan nämligen på sina ställen upplevas som lite tung, inte minst beroende på att författaren fyller texten med en hel rad detaljer rörande exempelvis kodikologiska eller biografiska förhållanden. Detta gör att man kan tappa den röda tråden, varvid huvudtankegångarna i värsta fall kan komma att skymmas. Detta är skada, då boken som framgått har ett så viktigt syfte och så ambitiöst söker sätta in den aktuella tidens skaldediktning i en intellektuell, kulturell och socio-politisk kontext.

Krönikören delar hur som helst helt Margaret Clunies Ross' mening, framförd i en recension i *The Viking Society for Northern Research. Saga-Book*, 26, 2002, s. 147, där det bl.a heter: "All in all [...] this is a very fine study of Icelandic skaldic poetry and poetics from the thirteenth century. It will repay close study by specialists in skaldic verse as well as by

saga scholars, as its findings have many deep-running implications for the understanding of medieval Iceland textual culture as a whole." L.-E.E.

Olof Sundqvist, Freyr's offspring. Rulers and religion in ancient Svea society. 420 s., Uppsala 2002 (Uppsala universitet). (Acta Universitatis Upsalien-sis. Historia Religionum 21.) ISBN 91-554-5263-9. ISSN 0439-2132. Denna studie vill belysa relationen mellan härskare och religion hos svearna under sen järnålder, 400–1100 e.Kr. Förf. vänder sig både mot tanken på ett sakralt kungadöme med inslag av rituella kungamord och den på sträng källkritik baserade ståndpunkten att de fåtaliga källorna till detta tidsskede saknar historiskt värde. Förf. argumenterar exempelvis utförligt emot Krags uppfattning att Yngligatal och Ynglingasaga skulle vara sena texter som inte vittnar om den förkristna tiden; se anmälan av Krags monografi i Litteraturkrönikan 1991 (ANF 107, s. 255 f.). Förf. försöker sig på en syntes, baserad bl.a. på uppfattningen att den källkritiska skolan inte tagit möjligheten till muntlig tradition och överföring av muntliga berättelser på allvar. Han tar också hänsyn till historiska aspekter och olika socioekonomiska faktorer som krig, lagstiftning, politik, handelsaktiviteter och jordbruk, vilka alla var integrerade i den religiösa ideologin. Förutom att han gör vissa omtolkningar av texterna drar författaren in arkeologiskt och toponymiskt material i sin argumentation. Boken är illustrerad med 24 figurer, och avslutas med en förkortningslista och en förteckning över åberopad litteratur. C.P.

Geirr Wiggen, Norns død, især skolens rolle. Kommentarer til en disputt om nedgangen for det nordiske språket på Orknøyene og Shetland. 88 s., Oslo 2002 (Novus). (Skrifter og avhandlinger. Det norske Videnskaps-akademi. II, Hist.-filos. Klasse, Nr 1.) ISSN 1502-9727. ISBN 82-7099-347-6. Norn, det nordiska språk som var modersmål framför allt för dem som bodde på Orkneyöarna och Shetland, har inte varit föremål för särdeles mycken vetenskaplig uppmärksamhet. Under senare år har flera forskare emellertid sökt besvara frågor om när, hur och varför norn dog ut. Geirr Wiggen belyser i denna lilla bok den aktuella vetenskapliga diskussionen på ett instruktivt sätt, vilket gör boken inte minst ur metodologiskt perspektiv intressant. Författaren, vilken är professor i "fagdidaktikk" vid Oslo universitet, uppehåller sig inte minst vid skolans betydelse för norns död. Boken behandlar flera lingvistiskt centrala frågor, och förtjänar inte minst av den anledningen uppmärksamhet. L.-E.E.

*

Gudleiv Bø & Magne Myhren, Draumkvedet. Diktverket og teksthistoria. 135 s., Oslo 2002 (Novus). ISBN 82-7099-354-9. Draumkvedet är en av de mest omskrivna och gåtfulla folkvisorna på nordiskt område. I denna bok föreligger en ny textversion av Draumkvedet som Magne Myhren, amanuensis i nordisk språk vid Norsk Ordbok, utarbetat. Till grund för texten ligger den uppteckning som Magnus B. Landstad gjorde efter Maren Ramskeid på 1840-talet. I en avdelning analyseras Draumkvedet av professorn i nordisk litteratur vid Oslo universitet, Gudleiv Bø. På ett klagörande sätt presenteras i boken forskningshistorik och aktuella problemställningar. En viktig fråga rör dateringen, där en äldre generations forskare daterat Draumkvedet till den allra första kristna tiden, andra åter pläderat för en datering till reformationstid. Brynjulv Alver har för sin del menat att Draumkvedet inte behöver vara äldre än från 1700-tal. De argument som förts fram i denna diskussion redovisas, liksom Myhrens och Bøs uppfattningar i saken. Mest tacksam är man för att texten nu gjorts tillgänglig för en bredare publik samt, naturligtvis, för de kommentarer som lämnas till texten. Man inser att den variant i vilken vi oftast mött Draumkvedet, nämligen Moltke Moes utgåva, egentligen utgör en ganska fri bearbetning av texten. L.-E.E.

Målsamlingar 1862–1883 av Ivar Aasen. Redigert av Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset. LXVI + 238 s., Bergen 2002 (Norsk bokreidingslag L/L). (Skrifter frå Ivar Aasen-selskapet, Serie A. Texter 8.) ISBN 82-7834-025-0. Detta åttonde band i serien med utgåvor av Ivar Aasens dialektinsamlingar innehåller ordsamlingar från dialekter i södra Norge, insamlade under hans sex resor under åren 1862–1883. Förutom dessa samlingar innehåller volymen en inledning av Jarle Bondevik som dels kortfattat beskriver de olika resorna, illustrerat med fotografier och kartor, dels mer detaljerat kommenterar Aasens lexikala och grammatiska arbete under den aktuella perioden. Inledningen ger också en översikt över de utgivningsprinciper som används. Volymen avslutas med en sida rättelser till tidigare band. C.P.

Inger Moen et al. (red.), MONS 9. Utvalgte artikler fra Det niende møtet om norsk språk i Oslo 2001. 255 s., Oslo 2002 (Novus). ISBN 82-7099-357-3. I

denna bok finns 23 inlägg från den nionde sammankomsten "Møte Om Norsk Språk" (MONS 9), avhållen i Oslo i november 2001 och med deltagare från forskningsmiljöer såväl i Norge som utanför landet. MONS-konferenserna brukar karakteriseras av mångfald i teori- och metodval och i val av empirier som belyses, något som även denna gång är fallet. Här finns sålunda informativa artiklar om olika språkliga databaser, artiklar om norsk grammatik — både med diakrona och synkrona inslag —, artiklar om norska dialekter behandlade ur olika perspektiv samt artiklar om norska som andraspråk, åtskilligt annat att förtiga. Boken har redigerats av Inger Moen, Hanne Gram Simonsen, Arne Torp och Kjell Ivar Vannebo.

L.-E.E.

Agnete Nesse, Språkkontakt mellom norsk og tysk i hansatidens Bergen. 291 s., Oslo 2002 (Novus). (Skrifter og avhandlinger. Det norske Videnskaps-akademi. II, Hist.-filos. Klasse, Nr 2.) ISSN 1502-9727, ISBN 82-7099-353-0. Agnete Nesses doktorsavhandling, framlagd i nordisk språkvitenskap vid Tromsø universitet, uppehåller sig vid språkkontakten mellan lågtyska och norska i det medeltida Bergen, och är därför viktig för förståelsen av bergendialektens historia. Det medeltida Bergens tvåspråkighet och frågan om det existerat ett blandspråk, belyses här. Fem dialektdrag står i centrum: *sin*-genitiv, genussammanfall, preteritum på *-et* i verb av typen *kaste*, bruket av efterställd bestämd artikel på egenamn och infinitivmärket *te*. Hypotesen prövas att språkdrag uppstått i kontakten mellan norska och lågtyska. Nesse finner att den språkliga förenkling hon kan iaktta i materialet, kan förklaras ur ett tvåspråkigt kommunikationsperspektiv. I avhandlingen förenas studier av historisk sociolingvistik — med en påfallande god beläsenhet i relevant litteratur — med filologi. Inte minst viktig är avhandlingen ur ett metodologiskt perspektiv, t.ex. vad gäller behandlingen av det språkliga källmaterialet, vilket diskuteras med god behärskning.

L.-E.E.

Norske diplom 1301–1310. Redigerte av Erik Simensen. 236 s., Oslo 2002 (Selskapet til utgivelse av gamle norske håndskrifter). (Corus Codicum Norvegicorum Mediaevi. Quarto series vol. x. Norske diplom 1301–1310.) ISBN 82-90001-19-3. I denna vackra volym utges samtliga 88 kända norska originaldiplom från perioden 1301–1310; i ett tillägg publiceras här också fragment av fem äldre diplom som upptäckts efter 1960, det år då faksimilutgåvan av norska diplom till och med 1300 kom ut. Fem av tex-

terna förekommer i två versioner. Förutom text och översättning till modern norska publiceras ett färgfotografi av varje diplom. I den trettiosidiga inledningen presenteras materialet; här får vi också en kortfattad översikt över innehåll, datering, sigill, komposition och formelanvändning, skrivare och skrift. Huvuddelen av inledningen ägnas åt en genomgång av ortografi och språkform. Inledningen avslutas med en engelsk sammanfattning. Efter utgåvan av de enskilda diplomerna följer register över personnamn och över ort- och institutionsnamn. C.P.

*

Acta Wasaensia. ISSN 0355-2667. Nr 81. Nina Pilke, *Dynamiska fackbegrepp. Att strukturera vetande om handlingar och händelser inom teknik, medicin och juridik*. 350 s., Vasa 2000. ISBN 951-683-886-3; Nr 88. Pia Toivonen, *En serietidning på fyra språk*. 422 s., Vasa 2001. ISBN 951-683-917-7; Nr 98. Margareta Södergård, *Interaktion i språkbadsdaghem. Lärarstrategier och barnens andraspråksproduktion*. 266 s., Vasa 2002. ISBN 951-683-955-X; Nr 100. Karita Mård, *Språkbadsbarn kommunicerar på andraspråket. Fallstudier från daghemsnivå*. 264 s., Vasa 2002. ISBN 951-683-966-5; Nr 106. Marina Bergström, *Individuell andraspråksinlärning hos språkbads elever med skrivsvårigheter*. 335 s., Vasa 2002. ISBN 951-683-982-7. Fackspråk, översättning, andraspråksinlärning och språkbad hör till specialiteterna vid Institutionen för nordiska språk vid Vasa universitet. De fem avhandlingar som här behandlas faller inom dessa områden. Nina Pilkes avhandling synes ha metodskapande ambitioner. Hon söker nämligen skapa metoder som kan tillämpas i analys av det hon med avhandlingens huvudrubrik kallat *dynamiska fackbegrepp* — "begrepp som i fenomenvärlden [...] kan realiseras som fackspecifika handlingar eller händelser". Efter de inledande teoretiska och metodologiska kapitlen, följer en pilotstudie där definitioner av samma dynamiska begrepp i svenska och tyska *normerande* ordlistor jämförs med varandra. Dynamiska fackbegrepp inom teknik, medicin och juridik analyseras i ett annat kapitel. Analysen av ett antal termer och definitioner i de svenska ordlistorna redovisas till sist i det kapitel som föregår slutdiskussionen. Pia Toivonens omfattande studie söker belysa hur man översatt ett antal engelskspråkiga Disneyserier till tyska, svenska och finska. Med den uppläggning studien fått redovisas, förutom metod och översättningsteori, frågan hur man i översättningarna sökt göra texterna roliga, hur de olika

översättningarna innehållsligt skiljer sig från varandra, hur de emotionella uttrycken ser ut i de olika översättningarna samt hur man har adapterat den kulturella kontexten i översättningen. Marina Bergströms avhandling behandlar språkbud för en grupp elever "med särskilda behov". På detta forskningsområde finns tydligen inte mycket gjort, varför hennes studie har lite av pionjärkaraktär. I avhandlingen genomförs ett antal fallstudier, varvid stavning och textbindning uppmärksammas. Vissa begränsningar vad gäller undersökningens generaliserbarhet föreligger, något som författaren är väl medveten om. I Margareta Södergårds avhandling studeras kommunikation och interaktion mellan lärare och barn i språkbudsdaghem. Hon studerar här de delar av samtalet som förs på svenska. Sedan tidigare relevant forskning redovisats och den nyttjade analysmetoden presenterats, följer tre omfattande undersökningskapitel där bl.a. lärarens "före-strategier" och "efter-strategier" närmare analyseras. Karita Mårds avhandling analyserar och söker tolka hur fyra språkbudsbarn i ett språkbudsdaghem kommunicerar på sitt andraspråk i olika situationer. Olika drag i informanternas kommunikativa beteende studeras därvid, liksom karakteristiska drag i andraspråkskommunikationen. Den valda metoden diskuteras av Karita Mård i det sammanfattande kapitlet. De nyss nämnda avhandlingarna som behandlar språkbud är av intresse inte bara ur språkvetenskapligt perspektiv utan också ur didaktiskt.

L.-E.E.

Alla ord är lika roliga. Festskrift till Lars Svensson 28 februari 2002. 192 s., Stockholm 2002 (Svenska Akademien. Distr.: Norstedts). ISBN 91-1-301089-1. På sin sista arbetsdag vid Svenska Akademiens ordbok (SAOB) hedrades den oföränderligt ambitiösa och entusiastiska lexikografen och sedermera ordbokschefen Lars Svensson med en festskrift, vars titel har varit hans eget motto under drygt trettio år i SAOB:s tjänst. De sexton bidragen, flertalet skrivna av nuvarande eller tidigare medarbetare vid SAOB, speglar såväl "utifrån" språkhistoriska och lingvistiska aspekter på det material som ordboken presenterar, som "inifrån" det komplicerade och stimulerande redaktionella lagarbetet från insamling och urval till färdigproducerad tryckt respektive databaserad utgåva.

G.H.

Helen Andersson, TV:s nyhetsprogram som interaktion. 222 s., Uppsala 2002 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 59.)

ISBN 91-506-1617-X. ISSN 0083-4661. Den här avhandlingen fokuserar på interaktion i TV-sända nyhetsprogram utifrån tittarens perspektiv. Tre typer av nyhetsprogram undersöks: det äldsta och mest prestigefyllda nyhetsprogrammet i public service-kanalen (*Aktuellt*), *Nyheter*na i den reklamfinansierade kanalen TV4, samt lokalnyheterna i public service-kanalen. Med hjälp av analysverktyg från den interaktiva sociolingvistik vill förf. undersöka vilka former av interaktion som förekommer i nyhetsprogrammen och vad som utmärker de interaktionella situationer som hon finner. I centrum står programledarens agerande, de kontextualiseringssignaler som används, ordval, olika roller (redaktör, upphovsman, uttydare, uttalar) o.d. Ett avsnitt ägnas programledarens interaktion med tittarna, ett annat interaktionen med kollegerna, och ett tredje programledarens interaktion med intervjuade gäster. Förf. presenterar också två tittarbedömningar som får modifiera analysresultaten. Avhandlingen avslutas med en engelsk sammanfattning, en förteckning över använd litteratur samt tre bilagor. C.P.

Anna Vasas brev till familjen Gyllenstierna 1591–1612. Listy Anny Wazówny do rodziny Gyllenstiernów z lat 1591–1612. Utgivna av: Jaroslaw Dumanowski, Piotr Garbacz och Wojciech Krawczuk i samarbete med Ola Svensson (Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund). 152 s., Kraków 2002. ISBN 83-87840-79-3. Anna Vasa (1568–1612), dotter till Johan III och Katarina Jagellonica, levde bl.a. vid brodern Sigismunds hov i Polen. Boken är en diplomatisk, kommenterad svensk-polsk utgåva av de hittills okända 24 brev på svenska, som man funnit i polska riksarkivet, skrivna av prinsessan Anna till hennes nära vänner Sigrid och Johan Gyllenstierna. Brevens är avsända 1591–1612 från Stockholm, Stegeborg, Kraków, Danzig och Warszawa. Boken avslutas med person-, ortnamns- och källförteckning samt ordlista. G.H.

Ylva Carlsson, Kulturmöten, textmönster och förhållningssätt. Första- och andraspråksskrivande i några svenska brevgenrer. 232 s., Uppsala 2002 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 60.) ISBN 91-506-1635-8. ISSN 0083-4661. Att lära sig ett nytt språks uttal, stavning, ordförråd och grammatik är bara ett delmål på vägen mot kommunikativ kompetens: för att fungera fullvärdigt i en ny språklig miljö måste man också behärska språkets stilvariationer och de konventioner och normer

som gäller den sociala samvaron, t.ex. hur solidaritet och vördnad uttrycks, hur rättfram man kan kommunicera, o.d. Den senare typen av förmågor är minst lika viktiga som den rent formella språkbehärsningen, men kan i förstone vara svårare att uppmärksamma, och den är i större utsträckning än den rent formella språkbehandlingen påverkad av olika kulturmönster. I den här avhandlingen görs ett intressant försök att undersöka några av dessa icke-formella faktorer som spelar en roll för kommunikationsförmågan. Förf. närmar sig problemet med kulturmöten utifrån tre olika perspektiv. För det första undersöker hon utformningen av praktiskt inriktade texter (en platsansökan, ett brev som uttrycker en begäran, ett ursäktande brev) skrivna på svenska av informanter med olika språklig och kulturell bakgrund. De 120 försökspersonerna, som alla var vuxna komvuxelever, utgjordes av 20 män och 20 kvinnor från tre skilda kulturer: den latinamerikanska, den persiska och den svenska. För det andra var förf. intresserad av skillnader mellan hur män och kvinnor skriver och hur de förhåller sig till skrivuppgiften, och för det tredje ville hon ta reda på vilka skillnader mellan första- och andraspråksanvändarna som kunde förklaras av ofullständig behärskning av svenska skrivmönster och språkliga formuleringar snarare än kulturella faktorer. Avhandlingen avslutas med en engelsk sammanfattning, en litteraturlista och två bilagor. C.P.

Diplomatarium Suecanum. Svenskt Diplomatarium, utgivet av Riksarkivet. Tionde bandet, tredje häftet 1374 juli – 1375. Utarbetat av Claes Gejrot, Roger Andersson, Jan Axelson och Peter Ståhl. 249 s., Stockholm 2002 (Riksarkivet). ISSN 0284-1959. Med detta häfte återupptas utgivningen av Svenskt Diplomatariums tionde band, som legat nere sedan mitten av 1970-talet. Förordet ger viktiga upplysningar om hur numreringen av diplomaten förhåller sig till den i de första två häftena av band x, samt principerna för vilka diplom som här utges eller bara omnämns. Totalt innehåller bandet 282 diplom. C.P.

Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium xxii, Vasa 9–10.2.2002. Red. Merja Koskela & Nina Pilke. 378 s., Vasa 2002 (Vasa universitet). (Publikationer av Forskargruppen för översättningsteori och fackspråk vid Vasa universitet 29.) ISBN 951-683-979-7. ISSN 1235-5992. Huvudtemat 2002 för det årliga symposiet ordnat av forskargruppen för fackspråk och översättningsteori vid Vasa universitet (VAKKI) var Fack-

språk och översättning — didaktiska aspekter, ett tema som samlade över 90 deltagare. I denna symposierapport publiceras 31 av bidragen, däribland de två plenarföredragen, där Radegundis Stolze (Darmstadt) föreläste om "Der Übersetzerische Umgang mit Fachtexten" och Päivi Tynjälä (Jyväskylä) om "Learning and the Development of Expertise in the Information Society". Bland de övriga artiklarna är 9 skrivna på finska, 8 på svenska, 6 på engelska, 5 på tyska och 1 på franska; varje artikel är försedd med en kort sammanfattning på annat språk än det artikeln är skriven på. C.P.

Birgitta Garme (red.), Språk på väg. Om elevers språk och skolans möjligheter. 164 s., Uppsala 2002 (Hallgren & Fallgren). (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 33.) ISSN 0347-5379, ISBN 91-7382-774-6. Enligt redaktören Birgitta Garmes förord behandlar denna volym i nio artiklar "språk som bildligt talat är på väg: i riktning mot stilistisk förändring, nya eller kanske nygamla normer, språklig stringens och växande tanke-skärpa". Bokens tre första artiklar handlar om de nationella proven i svenska. Bl.a. skriver Eva Östlund-Stjärnegårdh om bedömningen av elevtexter. Lillemor Fredholm och Margit Oskarsson tar upp området svenska som andraspråk ur lärarperspektiv. Intresseväckande perspektiv ges i Helena Olevards artikel, vilken behandlar elevtexter baserade på samma skrivuppgift 1987 och 1996 — den vanliga uppfattningen att elevtexterna numera blivit "sämre", måste utifrån denna studie problematiseras. Katharina Hallencreutz studerar på ett initierat sätt särskrivningar ur ett historiskt perspektiv. Språkutveckling och skolarbete behandlas också i ett par artiklar. I Anne Palmérs uppsats får man följa gymnasie-elever som arbetar med egna radioprogram. Man kan bl.a. iakttä hur dessa elevers medvetenhet om språket stärks. Anders Danell studerar elevtexter som tidsdokument. Volymen belyser, för att tala med under-rubriken, "elevers språk och skolans möjligheter" med en rad bidrag av vilka flera ger mersmak. L.-E.E.

Per Holmberg, Emotiv betydelse och evaluering i text. [10 +] 337 s., Göteborg 2002 (Göteborgs universitet). (Acta Universitatis Gothoburgensis. Nordistica Gothoburgensia 24.) ISSN 0078-1134. ISBN 91-7346-421-X. Med språkets hjälp sker en ständig evaluering, genom att vi på olika sätt t.ex. uttrycker vad som är bra eller dåligt. I denna göteborgsavhandling diskuteras på ett intressant sätt emotiv betydelse och evaluering i text.

Avhandlingen anlägger ett brett perspektiv på det valda forsknings-temat, varigenom också språkfilosofiska och språkpsykologiska aspekter beaktas. Studien inleds med en genomgång av olika teorier om emotiv betydelse, där en rad olika forskares inlägg i frågan kritiskt diskuteras. Denna genomgång visar dock att teorierna inte ger en alldeles hållbar grund för en empirisk undersökning. Istället läggs en alternativ språksyn fram, enligt vilken betydelse skapas i interaktion. Kontextens roll för tillkomsten av betydelsen framhävs härvidlag, och Holmberg lyfter fram evaluering som betydelseskapande handling. Avhandlingen kännetecknas av ett påtagligt och smittande engagemang för ämnet.

L.-E.E.

Kristina Jämtelid, Texter och skrivande i en internationaliserad affärsvärld. Flerspråkig textproduktion vid ett svenskt storföretag. 216 s., Stockholm 2002 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 27.) ISBN 91-22-01988-X. ISSN 0562-1097. Syftet med denna avhandling är att analysera den flerspråkiga textproduktionen på ett svenskt storföretag, Electrolux. Både processen och produkten undersöks. För att komma åt de processer som ligger bakom tillkomsten av texterna genomför förf. en delstudie där hon med hjälp av intervjuer kartlägger skrivaktiviteterna på företaget — mera konkret studerar förf. skrivandet av årsredovisningen, av ett reklammaterial och av en artikel i en personaltidning. I detta sammanhang tar förf. också upp några begrepp och utgångspunkter som är centrala för undersökningen av den flerspråkiga textproduktionen, bl.a. översättning och parallellskrivning. Med parallellskrivning förstår förf. en skrivverksamhet som i mycket liknar vanlig fri textproduktion, men i det här fallet är flera språk och ofta flera texter inblandade. Begreppet söker fånga den mångfacetterade språkliga verklighet som existerar inom ett internationellt storföretag.

I den andra delstudien belyser förf. de texter som är resultatet av de flerspråkiga textproduktionsprocesserna hon tidigare kartlagt. Textanalyserna genomförs på olika språkliga nivåer för att möjliggöra allsidiga jämförelser. Den konkreta undersökningen, som fokuserar på två texttyper, produktbroschyrer respektive personaltidningar, belyser på flera olika sätt parallellskrivningsmodellen. För att företagets budskap ska nå såväl interna som externa aktörer på lokal nivå och för att göra processerna effektivare och snabbare krävs att budskapet omsätts och realiseras lokalt efter egna behov och förutsättningar. Avhandlingen, som illustre-

ras med bilder ur undersökningsmaterialet, avslutas med en engelsk sammanfattning och en lista över åberopad litteratur. C.P.

Anna-Malin Karlsson, Skriftbruk i förändring. En semiotisk studie av den personliga hemsidan. 192 s., Stockholm 2002 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New ser. 25). ISSN 0562-1097. ISBN 91-22-01956-1. I fokus för denna doktorsavhandling från Stockholms universitet står den personliga hemsidan, "ett fenomen som i sig fångar mötet mellan privat och offentligt, mellan professionellt och amatörmässigt och mellan vardagskommunikation och publicistisk verksamhet". Det rör sig här om en explorativ studie med syfte att beskriva den personliga hemsidan som ett medel för social interaktion. Det finns emellertid också ett underordnat syfte i avhandlingen — att fokusera skriften — med det uttalade målet att "relatera den personliga hemsidan och det skriftbruk den rymmer till ett vidare text- och skriftkulturellt sammanhang". Inte minst detta senare gör avhandlingen mycket intressant. Efter ett kortfattat kapitel om hemsidans tekniska medium, följer en bred redogörelse för studiens teoretiska ramar — med huvudavsnitt om skriftkultur, skriftenvändning m.m. Detta kapitel följs i sin tur av ett som behandlar de metoder som används i avhandlingen. Man noterar att flera olika insamlings- och analysmetoder nyttjats. Sedan följer kapitel som redovisar den konkreta undersökningens resultat, och som behandlar den personliga hemsidan på ett mer övergripande sätt, användningen av hemsidan — här placeras hemsidan just in i en social kontext —, samt de visuella elementens semiotik. Det åttonde kapitlet fördjupar analysen av skrift och bild, varefter studiens många resultat diskuteras i slutkapitlet. Karlsson visar god förmåga att "navigera" mellan olika perspektiv och analysmetoder. På en del ställen kan den analytiska arsenal som andrages dock kännas mindre välkalibrerad, och analysen av bilderna kunde även den ha drivits längre. Detta till trots ger Anna-Malin Karlssons spännande avhandling läsaren mersmak. L.-E.E.

Merja Koskela & Nina Pilke (red.), Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi xxii. Vaasa 9.-10.2.2002. Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium xxii. Vasa 9.-10.2.2002. LSP and Theory of Translation. 22nd VAKKI Symposium. Vaasa 9.-10.2.2002. 378 s., Vasa 2002. (Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän

julkaisut. N:o 29. Publikationer av Forskargruppen för översättningsteori och fackspråk vid Vasa universitet. Nr 29. Publications of the Research Group for LSP and Theory of Translation at the University of Vaasa. No. 29.) ISSN 1235-5992. ISBN 951-683-979-7. VAKKI-symposierna vid Vasa universitet har numera etablerat sig som regelbundet återkommande vetenskapliga arrangemang. Förhandlingarna brukar därtill publiceras påfallande snabbt efter symposiet. Detta är också fallet denna gång. Huvudtemat vid sammankomsten 2002 var "Fackspråk och översättning — didaktiska aspekter". De två plenarföredragen hölls av professorerna Radegundis Stolze, Darmstadt, som behandlade översättning av fackspråk, och Päivi Tynjälä, Jyväskylä, som i sitt inlägg tog upp frågan om "learning and the development of expertise in the information society". Bland symposiets många övriga bidrag kan nämnas Merja Koskelas om erfarenheterna av en nätkurs i popularisering av vetenskap, Tiina Männikkös fallstudie av ordförandet i vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar i historia, Marianne Nordmans om "studentens väg till en vetenskaplig avslutning", Jaana Puskalas om pressmeddelanden vid förestående företagsköp samt Birgitta Romppanens presentation av ett projekt om finskan som målspråk i svensk-finska ordböcker. Dessa bidrag, liksom volymens övriga, representerar ett vitt spektrum av infallsvinklar, och ambitionsnivån skiljer sig dessutom åt bidragen emellan. Men sammantaget ger volymen en bild av den diskussion som just nu förs på de aktuella områdena.

L.-E.E.

Yvonne Lindqvist, Översättning som social praktik. Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska. 252 s., Stockholm 2002 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 26.) ISBN 91-22-01969-3. ISSN 9562-1097. Går man tillväga på samma sätt när man översätter en bok av en nobelpristagare som när man översätter en kiosroman? Med utgångspunkt i tesen att all översättning innebär en omskrivning av en källtext inom en given kultur, och de insikter förf. har om de svenska kulturella och litterära systemen och de olika normer som reglerar översättningsverksamheten uppställer förf. hypotesen att en översättning av högprestigelitteratur i görligaste mån är trogen källtexten, medan en översättning av lågprestigelitteratur förhåller sig friare till källtexten och vid konfliktsituationer tenderar att ansluta sig till målspråksnormen. Författarens undersökning av tre översatta Morrison-romaner och tre romaner i Harlequinserien bekräftar i stort hypotesen. Så finner förf.

t.ex. att översättarna av Harlequinromaner, i enlighet med förlagets instruktioner, utelämnar omkring 20 % av förlagans text, medan översättarna av Morrison-romanerna endast utelämnar omkring 1 %. Morrison-översättarnas större trohet mot källtexten visar sig också däri att de endast normaliserar omkring 25 % av förlagans meningsfragment, medan motsvarande siffra för översättarna av Harlequin-romaner är drygt 50 %. Också översättningen av bildspråk visar på samma tendens. Nyskapande bildspråk i förlagan översätts ordagrant till lika nyskapande bildspråk i måltexten av Morrison-översättarna, medan Harlequin-romanernas översättare stryker bilder och aktar sig för uttryck som kan kännas främmande för läsaren. Vad beträffar översättarnas sätt att handskas med fiktivt tal i direkt anföring får förf. inte fullt ut de resultat hon väntat sig, men kan konstatera att Morrison-översättarna använder talspråkliga markörer på fonologisk/morfologisk nivå i stilbevarande syfte i högre grad än översättarna av Harlequinromanerna.

Lindqvists avhandling är en mycket intressant studie av hur fiktionsprosa av olika slag idag översätts till svenska. Hon ger en fyllig forskningsbakgrund i kap. 1 och presenterar i kap. 2 de teoretiska ramar som leder fram till hennes hypoteser. I kap. 3 ges dels en kortfattad översikt över den övergripande metodologin i avhandlingen, dels presenteras här materialet, tre Morrison-översättningar, tre översättningar av Harlequin-romaner, och ett kontrollmaterial, där en etablerad översättare av högprestigelitteratur provöversatt ett kapitel i en Harlequin-roman — en översättning som för övrigt inte godkändes av förlagets redaktör. Kap. 4 ger en ingående beskrivning av produktionsprocessen, bl.a. får vi här en fyllig presentation av undersökningens förlag (Trevi resp. Harlequin), dess ideologier, arbetssätt m.m.; här presenteras också flera av översättarna. Kap. 5 är en kontrastiv syntaktisk undersökning av förlagor och översättningar, utförd i enlighet med den metod som Lars Wollin utarbetat i sin avhandling *Svensk latinöversättning I och II* (1981, 1983), anmäld i ANF 97: 225 f. resp. ANF 99: 227. Kap. 6 redovisar undersökningen av hur bildspråk översätts, och kap. 7 hur tal i prosa översätts. Kap. 8 sammanfattar och diskuterar resultaten. Avhandlingen avslutas med en engelsk sammanfattning och en lista över åberopad litteratur.

C.P.

Benjamin Lyngfelt, Kontroll i svenskan. Den optimala tolkningen av infinitivers tankesubjekt. xv + 346 s., Göteborg 2002 (Acta Universitatis Gothoburgensis). (Nordistica Gothoburgensia 25.) ISBN 91-7346-428-7. ISSN

0078-1134. Infinitivfrasens tankesubjekt kan utgöras av subjektet i den överordnade satsen (matrisen), som i *Han gillade att bada, Efter att ha bäddat sängarna började han städa*, men det kan också utgöras av objektet (*Han bad henne att öppna dörren*) eller ett possessivattribut (*Fackföreningsrörelsens filosofi att acceptera arbetet som en påtvingad plåga*). I andra fall bestäms infinitivfrasens tankesubjekt arbiträrt, d.v.s. det är generiskt bestämt (*Att dricka sig berusad ökar risken för slaganfall*), bestämt av talararen (*Att skriva på svenska är en självklarhet*) eller så framgår det på annat sätt ur kontexten (*Att i det läget sälja sin cykel vore dårskap*). I vissa fall bestäms tankesubjektet pragmatiskt (*För att erhålla provets hydrofobicitet testades papperet med skilda koncentrationer av isopropanol*). Modern grammatik har myntat termen **kontroll** för relationen mellan tankesubjektet och det led som bestämmer dess tolkning, och tankesubjektet i sig representeras vanligen som PRO, ett slags implicit pronomen med specifika egenskaper. Huvudsyftet med Lyngfelts mycket intressanta avhandling är att ge en samlad bild av svenskans kontroll; den är också det första större vetenskapliga arbetet om svenskans infinitivfraser och tankesubjekt.

Avhandlingen består av fyra delar: en allmän bakgrund som på ett tilltalande varligt sätt lotsar läsaren in i bokens problematik och den teoretiska apparat som är nödvändig för att förstå framställningen, en korpusundersökning byggd på Parole-korpusen (drygt 20 miljoner ord), en analys av kontroll inom ramen för optimalitetsteorin (OT), samt en avslutande del som knyter ihop det föregående till en helhet. Avhandlingen avslutas med en engelsk sammanfattning och en förteckning över använd litteratur. Uppläggningsmedför ovillkorligt vissa upprepningar, men gör det också möjligt för läsare med olika utgångspunkter och intressen att tillägna sig bokens innehåll. Det finns mycket att framhålla och prisa i Lyngfelts avhandling. Jag vill här blott peka på en del saker. Den korpusundersökning av kontrollrelationen som Lyngfelt genomför är inte bara den första vad gäller svenskan, det verkar vara så att kontroll inte heller internationellt tidigare blivit föremål för någon större korpusstudie. Resultaten av denna del av avhandlingen kan därför ha vidare räckvidd än man kanske i förstone tänker sig. En annan intressant delaspekt på avhandlingen rör Lyngfelts diskussion av den normativa subjektregeln – i traditionell svensk grammatik har kontrollproblematiken i stor utsträckning varit en språkvårdsfråga och rört exempel av typen *Efter att ha satt sig i vagnen föll hästen åter i sken*. Det finns också en mycket intressant diskussion i avhandlingen om hur semantik, syntax och pragmatik samverkar – just kontrollfenomenet verkar erbjuda

mycket stoff härför. Och slutligen är OT-delen av avhandlingen den första svenska syntaxstudien inom optimalitetsteorin. Framtida forskare kommer att ha många olika skäl att återvända till och konsultera delar av Lyngfelts avhandling. C.P.

Meddelanden från Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet (MISS). ISSN 1102-4518. 39. Sven-Göran Malmgren, Kerstin Norén & Mall Stålhammar (red.), *Fem studier i lexicologi*. 81 s., Göteborg 2002; 40. *Första grammatiska avhandlingen. Svensk översättning med isländsk parallelltext utgiven av Kristinn Jóhannesson, Marika Lagervall och Karin Lundkvist*. 34 s. (+ 7 s. faksimile.), Göteborg 2002; 41. Maia Andréasson, *Kanske — en vilde i satsanalys-schemat*. 53 s., Göteborg 2002; 42. Ulrika Sundin, *Ordföljd i franska och svenska — en kontrastiv studie av satsens tre första positioner*. 52 s., Göteborg 2002; 43. Thorwald Lorentzon, *Fredskamp och frihetsvind. Jämförande studier av lexikaliska förändringar i Vänsterpartiets och Moderaternas valmanifest 1948–2002*. 254 s., Göteborg 2002. Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet ger i serien MISS i snabb takt ut undersökningar av olika omfång, där också ambitionsnivån varierar skrifterna emellan. Nr 39 samlar några studier från en doktorandkurs i lexicologi där idiom, uttryck av typen *grymt bra*, ridkonststermer, femininbildade avledningar i svenskan samt — i en engelskspråkig artikel — "adjectives in verbal idioms", behandlas. Nr 40 har ett västnordiskt tema; här presenteras första grammatiska avhandlingen på isländska med parallell svensk översättning, dessutom återfinner vi i slutet ett faksimile av de aktuella sidorna i handskriften. Nr 41 tar upp *kanske*; här behandlas bl.a. i kap. 6 grammatikalisering och lexikalisering. Ordföljdsanalys i översättningar svenska → franska och svenska ← franska behandlas av Ulrika Sundin i nr 42, och i den omfattande skriften nr 43 framlägger Thorwald Lorentzon jämförande studier av lexikaliska förändringar i valmanifest från (v) och (m) (och dessa partiers föregångare) för perioden 1948–2002. L.-E.E.

Maria Mörnsjö, *V1 Declaratives in Spoken Swedish. Syntax, Information Structure, and Prosodic Pattern*. [8 +] 251 s., Lund 2002 (Lunds universitet). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A 59.) ISSN 0347-8971. ISBN 91-628-5273-6. Denna lundaavhandling handlar om påståendesatser som inleds med det finita verbet. Syftet är att undersöka bruket av V1-satser i talad svenska med avseende på syntax, informationsstruktur

och prosodi. Den syntaktiska analysen av satser med utsatta och icke-utsatta obligatoriska led visar att båda typerna systematiskt följer vissa mönster. Intressant är testningen av prosodiska ledtrådar vid identifiering och disambiguering av påståendesatser och frågesatser. Det framgår av framställningen att det i vissa sammanhang krävs mer kontext för att V₁-satser skall kunna disambigueras. Man undrar vid läsningen av avhandlingen bl.a. huruvida sociala och pragmatiska aspekter är knutna till användningen av V₁-satser. Av Mörn sjös "Concluding remarks" förstår man dessutom att behov finns av fortsatta studier av V₁-satser, inte minst då det gäller de andra nordiska språken. L.-E.E.

Ordbok över folkmålen i övre Dalarna. Häfte 37: Sticka¹-Styppla. S. 2615–2694 (= 80 s.), Uppsala 2002 (SOFI). (Skrifter utgivna av Språk- och folkminnesinstitutet genom Dialektavdelningen. Ser. D:1.) ISSN 1651-1204. ISBN 91-7229-018-8. Arbetet med denna stora ordbok går målmedvetet framåt häfte för häfte. Ordskatten i de 21 socknarna i övre Dalarna beskrivs här på ett noggrant sätt. Som alltid när man läser en ordbok stannar man här och var upp i läsningen. Trots att det är en ordbok påträffar man också något enstaka namn, i det aktuella häftet både *Stina* och *Stockholm*. I den sistnämnda artikeln får man veta att *Stockholm*, förutom att vara namnet på Sveriges huvudstad — levandegjord bl.a. med leksandsexemplet (i översättning): "det är väl förfärligt vad bråk det är där i det där Stockholm" —, också är namnet på ett par gårdar i Älvdalen, men dessutom intressant nog öknamn på en lång och högfärdig morakarl enligt en uppteckning från Ore. Som vanligt rör det sig om ett välredigerat häfte, där framlidne Stig Björklunds preliminära manuskript överarbetats av Kristina Hagren och Katharina Leibring. Gunnar Nyström är ordbokens huvudredaktör. L.-E.E.

Olavus Petri und die Reformation in Schweden. Schriften aus den Jahren 1528–1531. In Zusammenarbeit mit Anna Katharina Dömling, Silvia Müller und Karin Naumann, übersetzt und herausgegeben von Hans Ulrich Bächtold und Hans-Peter Naumann. 273 s., Zug 2002 (Achiuss Verlag). ISBN 3-905351-04-8. Reformationen i Sverige har i mycket liten grad beaktats i den tyskspråkiga historieforskningen. En orsak till detta är sannolikt att så gott som ingenting av den svenska reformationslitteraturen finns översatt. Detta gäller även Olaus Petris omfångsrika produktion i teologiska och kyrkopolitiska frågor. För att i någon mån råda bot

på detta har en grupp forskare och översättare knutna till universitetet i Zürich lagom till 450-årsminnet av Olaus Petris död tagit på sig arbetet med att till tyska översätta fem av hans centrala texter från perioden 1528–1531. Förutom dessa översättningar, var och en försedd med en kortfattad inledning och avslutande anmärkningar, innehåller volymen ett förord av utgivarna och en översikt över Petris liv av Hans Ulrich Bächtold. Boken avslutas med en förkortningslista över citerad litteratur, ett person- och ortnamnsregister, ett register över bibelställen samt en kort presentation av översättarna. C.P.

Henrik Rahm, Journalistikens anatomi. Analyser av genrer och textmönster i fem strejkbevakningar i svensk dagspress 1879–1996. 374 s., Lund 2002 (Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 58.) ISBN 91-628-5262-0. ISSN 0347-8971. I denna avhandling undersöker förf. genrer och textmönster i svenska dagstidningar under de senaste 120 åren genom att närstudera dagspressens bevakning av fem större strejker: Sundsvallsstrejken 1879, storstrejken 1909, metallstrejken 1945, gruvstrejken 1969–70 och sjuksköterskestrejken 1995–96. För varje strejk har pressbevakningen i tre tidningar granskats. Författarens övergripande syfte är att visa på samband mellan förändringar som sker i samhälle, journalistik och dagstidningars textutformning under undersökningsperioden. Till detta huvudsyfte knyter han två delsyften. Dels vill han visa hur dagspressens textuniversum konstrueras och vilka kommunikativa mål som finns för de ingående texterna, dels vill han urskilja, beskriva och tolka funktionerna för olika textmönster i genren nyheter, den genre som innehåller huvudparten av materialet för strejkbevakningen. Efter en inledning med syfte och disposition redogör förf. i bokens andra kapitel för sina teoretiska utgångspunkter. I detta ger han också den samhällseliga och journalistiska bakgrunden till de undersökta perioderna, och beskriver material och materialurval. Bokens tredje kapitel handlar om genrer, det fjärde om textmönster, och det femte kapitlet utgör en avslutande diskussion om de textförändringar som de samhällseliga och journalistiska förändringarna har medfört. Boken avslutas med en engelsk sammanfattning och en litteraturlista. C.P.

Bo Ruthström, Land och fæ. Strukturellt-rättsfilologiska studier i fornnordiskt lagspråk över beteckningar för egendom i allmänhet med underkatego-

rier. 255 s., Lund 2002 (*Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet*). (Nordlund. *Småskrifter från Institutionen för Nordiska språk i Lund* 23.) ISSN 0281-5427. Avhandlingen inventerar samtliga nordiska medeltidslagars bestånd av beteckningar för egendom i allmänhet, med underkategorierna fast och lös egendom, i syfte att söka fastställa och beskriva förekomsten av en rättslig terminologi, detta med språkgeografiska och kronologiska aspekter, med utblickar mot den medeltida terminologins förmedeltida rötter och med ett försök att finna förklaringen till den terminologiska förändringsprocessen. I fem huvudavsnitt redovisas 1) undersökningens art och föremål, forskningsläge och metod, 2) medeltidslagarnas terminologiska system och beteckningsflora med språkgeografisk och kronologisk analys, 3) en rekonstruktion av den förmedeltida terminologin med påvisning av ett strukturskifte, 4) strukturförändringens möjliga orsaker och en förklaringsmodell, slutligen 5) en sammanfattning kring rättshistoriska konsekvenser m.m. I exkurser behandlas etymologin för ordet *fä* (fön. *fæ*, fvn. *fē*), samt giftorättens äldsta terminologi. Efter sammanfattning på engelska och bibliografi följer sedan ett appendix med dels en förteckning över samtliga inventerade beteckningar, dels över de 27 olika beteckningsinventarierna (de isländska, norska, svenska och danska lagarna) och till sist en enkel karta över de bevarade regionala medeltidslagarnas ungefärliga jurisdiktionsområden i Norden. G.H.

Samtal och interaktion. Red. av Hanna Lehti-Eklund under medverkan av Mirja Saari och Anne-Marie Londen. 186 s., Helsingfors 2002 (Helsingfors universitet). (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:22.) ISBN 952-10-0615-3. ISSN 0358-0180. De fyra uppsatser som publiceras i den här volymen har alla tillkommit inom ramen för det av Finlands Akademi finansierade projektet "Finlandssvenska samtalsstrategier" vid Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet. En av uppsatserna är skriven av redaktören och bygger på material från svenska språkbudsklasser. De tre övriga uppsatserna har alla sin grund i pro gradu-avhandlingar i nordiska språk. De beskriver svenskt ungdomsspråk i Helsingforsregionen och läkare-patientsamtal i Österbotten. C.P.

Ulla Stroh-Wollin, Som-satser med och utan som. 318 s., Uppsala 2002 (Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk

vid Uppsala universitet 58.) ISSN 0083-4661. ISBN 91-506-1616-1. Denna avhandling, framlagd vid Uppsala universitet, utgör samtidigt en rapport från det rådsstödda projektet "Relativa bisatser och andra satsvärldiga modifierare i de nordiska språken". Den fråga som Ulla Stroh-Wollin söker svar på är varför *som* är obligatoriskt i en viss typ av bisatser, fakultativt i några och ogrammatiskt i vissa bisatser. Analysen sker inom en generativ modell, men diskussionerna förs också inom ett mer allmänt språkvetenskapligt ramverk. I det inledande kapitlet definieras och avgränsas begreppet som-sats. Kapitlet avslutas med en presentation av två läsvägar där också läsare utan specialkompetens inom generativ grammatik erbjuds möjlighet att ta till sig avhandlingens resultat. Kap. 2 ger ytterligare definitioner av centrala begrepp som obligatoriskt, fakultativt, subfakultativt och ogrammatiskt *som*. I kap. 3 inventeras svenskans som-satser på basis av beskrivningen i Svenska Akademiens Grammatik (SAG). Inventeringen resulterar i tio primära satstyper som sorteras i fyra grupper med hänsyn till satsbasens art och subjunktionens status i subjektvarianter eller icke-subjektvarianter. I kap. 4 beskrivs som-satserna i de övriga nordiska språken och engelskan. Kap. 5 inleder den generativa analysdelen med en presentation av den aktuella generativa teorin. Också skillnader mellan GB-modellen och det minimalistiska programmet tas upp. I kap. 6 utarbetar Stroh-Wollin en egen modell för satsens inledning. Analysen av som-satserna och de satsfogningar de är involverade i, återfinns i kap. 7 och 8, som föregår det sammanfattande sista kapitlet. Det kan konstateras att Stroh-Wollins monografi är ett gott bidrag till den grammatiska beskrivningen av modern svenska.

L.-E.E.

Eva Sundgren, Återbesök i Eskilstuna. En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk. 363 s., Uppsala 2002 (Uppsala universitet.) (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 56.) ISSN 0083-4661. ISBN 91-506-1547-5. Denna avhandling har utarbetats inom projektet "Kontinuitet och förändring i nutida talspråk. Återbesök i Eskilstuna", vilket letts av Bengt Nordberg. Projektet, som är en upprepning av en undersökning av den språksociala variationen i Eskilstuna på 1960-talet, har haft som primärt syfte att spegla både den språkliga förändringen (och språkliga stabiliteten!) hos ett antal eskilstunabor och den språkliga förändringen mellan olika generationers eskilstunabor. Det är med andra ord fråga om både en panelundersökning och en trendundersökning. Det är en betydande mängd tal-

språk som penetreras i projektet — 1967 spelades 83 talare in, 1996 85 talare. Sammanlagt analyseras 131 timmars tal. Variationen mellan standardspråklig form och lokalspråklig form för sju olika språkdrag analyseras (den standardspråkliga formen står först i den följande uppräkningsen): *hus-et* ~ *hus-e*; *hus-en* ~ *hus-ena*; *flick-or* ~ *flick-er*; *dansa-t* ~ *dansa-Ø*; *köp-t* ~ *köp-i*; *dansa-de* ~ *dansa-Ø*; *blev* ~ *vart*. Undersökningen visar att språkförändringen varit påfallande långsam under den aktuella trettioårsperioden. Det är faktiskt endast beträffande språkdraget *hus-en* ~ *hus-ena* som standardformernas andel stigit på ett notabelt sätt. I *hus-et* ~ *hus-e* har det visserligen blivit vanligare med *t*-formen, men skillnaden mellan 1967 och 1996 är inte mer än 4 procentenheter. I *köp-t* ~ *köp-i* har andelen standardspråksbelägg stigit från 88 till 93 %, vilket visar att den markerade *i*-supinumformen fortfarande lever i talspråket i Eskilstuna. Övriga språkdrag uppvisar ungefär samma nivå av standardspråksformer 1996 som 1967. Sundgren diskuterar orsakerna till denna långsamma språkförändring under den aktuella trettioårsperioden. En del orsaker är mer specifika för den valda undersökningsorten, andra kan knytas till samhällsförändringar i stort, åter andra knyter an till generella mönster som tycks gälla för all språklig förändring. Det sistnämnda är av principiellt intresse, ty det är uppenbart att förändringstakten kan relateras till var i förändringsprocessen en viss språkförändring ligger. Det är tydligt att det tar mycket lång tid innan lågfrekventa lokalspråkliga varianter helt försvinner (såsom supinumformen *köpi*), och det tar också tid innan en förändringsprocess på allvar kommer igång. L.-E.E.

Karolina Wirdenäs, Ungdomars argumentation. Om argumentationsteknik i gruppsamtal. XIV + 300 s., Göteborg 2002 (Acta Universitatis Gothoburgensis). (Nordistica Gothoburgensia 26.) ISBN 91-7346-449-X. ISSN 0078-1134. I denna avhandling undersöks argumentation, sedd som en specifik samtalsaktivitet, hos 27 grupper av gymnasieungdomar som diskuterar musik. Det totala materialet är drygt 20 timmar eller 205 000 ord. Förf. definierar operationellt en argumentation som en del av ett samtal bestående av minst tre samtalsturer: en tes, en invändning, och en utveckling av argumentationen. Förf. studerar argumentationerna ur två skilda perspektiv: dels gör hon en detaljerad interaktionell analys av de enskilda argumentationerna, dels undersöker hon olika slags faktorer som är betydelsefulla för argumentationens utveckling. Argumenteringen rör vanligen värderingar och spekulationer om hur saker och ting kan förhålla sig. De argumentationstekniker som är vanligast i

materialet är frågeformade invändningar, ogiltigförklaringar, personangrepp, jämförelser, auktoritetsargument, precisering/generalisering och villkorsargument; de senaste är f.ö. mest frekventa. Av störst betydelse för hur argumentationen utvecklas är deltagarnas och gruppernas argumentationsstilar, deltagarnas relationer och olika sociala variabler, här kön och gymnasieprogram, vilket förf. ser som ett närmevärde för deltagarnas socioekonomiska bakgrund. Avhandlingen avslutas med en engelsk sammanfattning, en förteckning över använd litteratur samt fyra appendix. C.P.

Eva Östlund-Stjärnegårdh, Godkänd i svenska? Bedömning och analys av gymnasieelevers texter. 226 s., Uppsala 2002 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 57.) ISBN 91-506-1555-6. ISSN 0083-4661. Vad är det som avgör om en uppsats, skriven av en elev i slutet av den tolvåriga svenska skolgången, får betyget Godkänd eller Icke godkänd? Denna fråga blir mångsidigt belyst i Östlund-Stjärnegårds intressanta och tankeväckande avhandling. Svaret kan med författarens egna ord (s. 192) grovt sammanfattas så att "för sammanhanget adekvat innehåll och sättet att organisera det betyder mer för lärarens bedömning än språkliga detaljer". Om de språkliga ytfelen blir alltför många kan detta emellertid dra ner betyget på en någorlunda väl uppbyggd och innehållsmässigt relevant uppsats, något som förf. visar när hon låter ett antal svensklärare betygsätta både den ursprungliga versionen och formellt tillrättalagda versioner av en uppsats skriven av en dyslektisk elev.

Efter en inledande presentation av den svenska gymnasieskolans svenskundervisning och det från 1994 gällande målrelaterade systemet med betygsstegen Icke godkänd, Godkänd, Väl godkänd, Mycket väl godkänd, ger förf. i bokens andra kapitel en fyllig teckning av bakgrunden till sin studie, där hon också presenterar tidigare relevant forskning. Det tredje kapitlet redovisar bl.a. det material på 60 elevtexter från 1997 med betyget Godkänd eller Icke godkänd som förf. utgår från i sin undersökning. Här presenteras också de bedömare som förf. engagerat att betygsätta uppsatserna; det är denna betygsättning som hennes beräkningar grundar sig på. En närmare granskning av bedömarna, variationer i bedömningen av samma uppsats o.d. görs i kap. 5, som föregås av det korta kap. 4 där förf. redovisar resultaten av en enkätundersökning av lärares syn på bedömning av gymnasieelevers texter, särskilt vad beträffar gränsdragningen mellan Godkänd och Icke godkänd. En kvantita-

tiv analys av uppsatserna, omfattande bl.a. textlängd och betyg, antal makrosyntagmer och ord per makrosyntagm, ordlängd och ordvariation följer i kap. 6. En avslutande studie redovisar resultatet av en mer kvalitativ jämförelse mellan tre textpar (Godkänd/Icke godkänd) i olika genrer (skönlitterärt berättande, utredande och argumenterande texter) där faktorer som kön och längd hålls konstanta; förf. vill här visa vad som skiljer en godkänd lösning från en icke godkänd.

Enligt lärarenkäten hör *röd tråd* och *meningsbyggnad* till de viktigaste kriterierna för att bestämma om en uppsats ska få betyget Godkänd eller Icke godkänd. Kriteriet *röd tråd* undersöker förf. i kap. 7 genom att studera textbindningen och styckeindelningen, medan *meningsbyggnaden* studeras utifrån aspekterna satsradning, fundamentstyp, variation i meningslängd och bisatsanvändning; kapitlet avslutas med ett avsnitt där förf. diskuterar hur långt man kan komma med språkliga kriterier. Kap. 8 tar kortfattat upp övriga kriterier som framhållits som viktiga av lärarna i enkätundersökningen: *helhetsbedömning*, *relevant innehåll* och *hur eleven följt instruktionen*. Kap. 9 redovisar hur några texter som rättats i olika avseenden bedömdes, och i kap. 10 diskuterar förf. vad hennes resultat visar och vilken nytta man kan ha av dem. Boken avslutas med en engelsk sammanfattning, en litteraturförteckning samt 8 bilagor. Östlund-Stjärnegårds avhandling ger en intressant inblick i vad lärare går efter när de bedömer elevers arbeten. Den är ett värdefullt komplement till tidigare studier av svenska skolelevers texter, och borde läsas och begrundas inte minst av svensklärare på gymnasiet.

C.P.

*

Eva Brylla, Ursäkta, hur var namnet? Personnamn i praktiskt bruk. 126 s., Uppsala 2002 (Bokförlaget Bombus.) ISBN 91-974277-1-3. Den behändiga lilla boken, riktad till en bred allmänhet, ger snarare namnregler för envar än namntips, som någon kanske kunde vänta sig. Namnförslag kan sökas i de arbeten som redovisas i källförteckningen. Texten summerar hur namnskicket har förändrats över århundradena och beskriver det regelverk av lagar och principer som styr vad som är tillåtet, såväl vad gäller förnamn som efternamn. Det finns också ett avsnitt om mellan-namn. Man får inte ge sina barn vilket förnamn som helst eller byta till vilket efternamn som helst, även om valfriheten har tillåtits öka under de senaste decennierna, ibland till grova övertramp, som trots namngiva-

rens välmening på sikt kan bli en belastning för namnbäraren senare i livet. Handboken har ett tydligt normativt syfte. Personnamn är lika lite som ortnamn bara den enskildes angelägenhet. Det gemensamma namnskicket speglar och vidareför hela vårt kulturarv, det är en väsentlig del av vårt språk. — Personnamnslagen 1982 återges som bilaga. G.H.

Linnea Gustafsson, Novation i norr. Nya dopnamn och namngivningsmönster i Skelleftebygden 1791–1890. 300 s., Umeå 2000 (Department of Comparative Literature and Scandinavian Languages, Umeå universitet). (Antroponymica Suecana 12.) (Kulturens frontlinjer 39.) ISBN 91-88466-50-7. ISSN 0402-5822. ISSN 1402-8506. Dopregistret för Skellefteå innehåller för perioden 1791–1890 drygt 71 000 förnamn, av vilka 582 är nya, d.v.s. inte fanns i regionen tidigare. De flesta nya namnen dyker upp hos borgarklassens barn. Förf. indelar de nya namnen i två grupper, benämnda namnval och namnbildning, av vilka den förra gruppen utgör drygt 70%. Bland namnen i namnvalsgruppen märks namn hämtade från almanackans namnlängd som *Clara, Emma, Petronella* och *Edmund, Felix* och *Valentin*. Några är influerade av kungahuset, som t.ex. *Alexandra* och *Josefina*, andra av Bibeln, som *Lea, Ruth, Joachim* och *Seth*. En del namn är hämtade från samtidslitteraturen; hit hör *Selma, Ossian* och *Elida*, en del är inlånade från tyska, engelska, latin, franska, spanska, italienska och andra språk. Namnen i namnbildningsgruppen är färre, och rör sig om moverade flicknamn som *David, Georgina, Jacobina*, kort- eller smekformer som *Lina, Sanna, Wilma* och *Elis, Janne*. Engelskinspirerade namn på -y dyker upp under andra hälften av 1800-talet; hit hör t.ex. *Manny* och *Henny*. Det finns också friare namnbildningar som *Fridlin, Ottilda* och *Henvig*. Först i början av 1700-talet dyker det upp barn som får mer än ett dopnamn; det rör sig då i regel om flickor i borgarklassen, men bruket sprider sig så småningom till pojkar. När flernamnssystemet blivit vanligare finner vi en återgång till ett namn i borgarklassen. En särskild del av avhandlingen behandlar spridningen av de nya namnen; av de 582 nya namnen är det 422 som får spridning. Förf. väljer i en separat studie ut 23 av dessa för att närmare undersöka vilka faktorer som underlättar spridningen. Boken är illustrerad med fyra figurer och 26 kartor; den avslutas med en engelsk sammanfattning, fem bilagor, käll- och litteraturförteckning samt ett register över nya dopnamn. C.P.

Leksaksnamn och järnvägsnamn. Två uppsatser. 57 s., Uppsala 2002 (Uppsala universitet. Seminariet för nordisk namnforskning). (Namn och samhälle 14.) ISBN91-506-1615-3. ISSN 0237-5417. Katarina Leibring, författare till den år 2000 publicerade avhandlingen "Sommargås och Stjärnberg. Studier i svenska nötkreatursnamn" (anmäld i ANF 116 (2001) s. 348 f.), presenterar här en undersökning av barnen som namngivare med deras leksaker som namnbärare: "Bultron, Papegojan P och Samirami — om namn på leksaker". Iakttagelserna grundas på observationer av de egna döttrarnas namnskapande (födda 1986 och 1992), kompletterat med motsvarande namnförråd hos fyra andra flickor och två pojkar i deras omgivning. Namnbärarna är ca 300 leksaker av skilda slag, fr.a. leksaksdjur. De är således fråga om avbilder av djur eller människor, som naturligen förväntas bära individuella namn. Namnen utgör en brokig blandning, klassificerade enligt en indelning i fem namngivningsgrunder efter mönster av avhandlingen om kreatursnamn: primära egenskapsbeskrivande namn respektive schablonmässigt berömmande namn; sekundärbildningar hämtade ur individens namnlexikon respektive namnlån och uppkallelsenamn; slutligen oinplacerbara namn, kallade "friare bildningar". Analysen söker svar på frågor som: Vilka leksaker ges namn? Varför får just de leksakerna namn? Vilka typer av namn väljer barnen? Vilka är deras namngivningsmotiv och namnmönster?

Rubriken "*Gruvgården–Fors Järnväg, Grisabanan och Godsstråket genom Bergslagen*. En översikt över svenska järnvägsnamn." speglar de tre huvudkategorier av järnvägsnamn som behandlas i Anders Nordebrings studie: 1. Äldre namn på privatbanor och stambanor med huvudsakligen läges- eller sträckningsangivande ortnamn som namnelement, d.v.s. namn som ofta tillika är identiska med järnvägsbolagens namn, namn som vanligen tillkom på lokal eller regional nivå; 2. Folkliga, spontant framvuxna namn; 3. Modern statlig järnvägsplanerings namn, kännetecknade bl.a. av namnelement som *-banan* och *-stråket*, på sina håll även av en namngivning som knappast tar hänsyn till etablerat namnskick och namnmiljöns språkliga och kulturhistoriska värden. Inledningsvis diskuteras begreppet *järnvägsnamn* och klassificeringen av det aktuella namnförrådet. Det gäller äldre officiella namn som innehåller elementen *stambanan* eller *statsbanan*, likaså de gamla privatbanornas namn, med namn som innehåller namn på orter eller områden som järnvägen genomlöper eller berör, alternativt järnvägens huvudort(er), slutligen ett fåtal andra namntyper. Av de 351 äldre namnen på privatbanor, som redovisas i en tabell, ingår hela 64 % (226 stycken) i den första kategorin. En särskild analys görs av de äldre officiella respektive folkliga alternativnamnen på *-banan*.

Mot denna äldre etablerade namngivning ställs dagens namn på nya banor och Banverkets namngivning av stamnätsplanernas "funktionella stråk". Det gäller ett drygt trettio-tal namn, beskrivna i alfabetisk ordning och klassificerade i sju grupper i jämförelse med grupperingen av de äldre namnen. Redovisningen leder till en kritisk granskning av en namngivning som ger prov på inkonsekvenser och dubbeltydigt namnbruk med namnkollisioner och förväxlingsrisker som följd. Det gäller t.ex. osmidiga konstruktioner som *Bergslagsbanan*, *Godsstråket genom Bergslagen*, *Skånebanan* och *Godsstråket genom Skåne*, namn på fyra olika banor. Ett ur ortografisk synpunkt diskutabelt exempel är namnet *Kust till kustbanan*, som i stamnätsplanerna även återges med bindestreck, *Kust-till-kustbanan*. Språkligt korrekta (men ändå klumpiga) vore skrivningarna *Kusttillkustbanan*, *Kust-till-kust-banan* eller *Kust till kust-banan*. Så redovisas och analyseras de fjorton länsjärnvägarnas namn, och namnen på sju pågående och planerade järnvägsbyggen. G.H.

Eva Villarsen Meldgaard, Den store navnebog. 5. Udgave 1. Oplag. 295 s, København (Aschehoug). ISBN 87-11-16675-4. Den fjärde upplagan anmäldes i ANF 117 (2002) s. 277 f. Boken utkom första gången 1994. Liksom tidigare redovisas helt kort de danska förnamnens historia, de populäraste namnen genom tiderna, de tio vanligaste förnamnen i olika delar av Danmark 1980–85, modenamn, idolnamn, namnskicket i andra länder, almanackans namn m.m., därpå de 1000 vanligaste pojk- respektive flicknamnen i alfabetisk ordning med uppgifter om namnets ålder, antal namnbärare 1985, populäraste period, utvecklingstrend, betydelse och ursprung samt geografiska utbredning, allt till vägledning för den som önskar finna ett lämpligt namn på ett barn eller själv vill veta någonting om sitt eget eller någon annans namn. Nytt är det lilla avsnittet om "framtidens förnamn", som speglar dagens mångkulturella samhälle. Boken avslutas med kyrkoministeriets lista 1990 över de drygt 6000 godkända förnamnen inklusive ministeriets tillägg 1997 om knappt 1000 namn, samt en litteraturlista. I namnlistan (1990 + 1997) markeras alla namn med noll till tre namnbärare med en asterisk, detta på goda grunder såsom en rådgivande "minuslista", en signal till föräldrar att helst undvika namnvarianten. G.H.

Kristina Neumüller, Höjdnamnen i Forssa, Husby-Oppunda och Årdala socknar i Södermanland. 57 s., Uppsala 2002 (Uppsala universitet. Semina-

riet för nordisk namnforskning). (Namn och samhälle 12.) ISBN 91-506-1543-2. ISSN 0237-5417. Boken redovisar en undersökning av 164 namn på höjder och sluttningar, inklusive vägbackar. Efter korta inledande avsnitt om terminologin och den sparsamma tidigare höjdnamnnsforskningen presenteras det jämförelsevis unga namnförrådet, huvudsakligen styrkt genom kartbelägg eller uppteckningar från 1900-talet. I kapitel 2 görs en formell respektive semantisk indelning av stoffet, i kapitel 3 diskuteras huvdlederna *backe*, *berg*, *brink/bricka*, *hammar(e)* m.fl., och i kapitel 4, det mest omfattande, tolkas och kommenteras de enskilda namnen så gott det går med hänsyn till den påfallande bristen på äldre belägg och därmed säkrare uppgifter om markutnyttjande, kronologi, mönster-namngivning m.m. G.H.

Nordiskt och ryskt i namnforskningen 2. Utgiven under medverkan av Maria Aljoksjina. 62 s., Uppsala 2002. (Uppsala universitet. Seminariet för nordisk namnforskning.) (Namn och samhälle 13.) ISBN 91-506-1544-0. ISSN 0237-5417. Häftet innehåller tre nya bidrag till den 2001 nystartade skriftserien Nordiskt och ryskt i namnforskningen, ett led i det av Nordiska ministerrådet understödda skandinavisk-ryska nätverkssamarbetet inom onomastiken, bl.a. med uttalat syfte "att vidga kännedomen bland nordiska forskare om antroponymisk terminologi i ryskan". Temat är personnamsterminologi. Med utgångspunkt i den norska termen *dobbeltnamn* diskuterar Gulbrand Alhaug termproblem kring olika typer av förnamnskombinationer, medan Maria Aljoksjina redovisar jämförande studier i divergensen mellan norsk och rysk antroponymisk terminologi över huvud taget, och Svante Strandberg tar sig an kortformer och smeknamn i ryskt och svenskt namnbruk. G.H.

Lennart Ryman, Salamus, Tunström och Sporrang. Tillnamnsbruk och framväxten av släktnamn i Uppland. 400 s., Umeå 2002 (Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå universitet). (*Anthroponymica Suecana* 13.) ISBN 91-88466-54-X. ISSN 0402-5822. Mycket har fr. a. på senare år skrivits om personnamn, inte minst om bruket av tillnamn, varav åtskilliga genererat släktnamn. Rymans avhandling är klar, logisk och methodsäker. Bitvis kan textens många upprepningar upplevas störande till följd av den strikta logiska underindelningen med sammanfattningar av sammanfattningar. Men i detta ligger också en pedagogisk styrka. Den inledande tredjedelen av boken är en resonerande forsk-

ningshistorik, som förtjänstfullt sammanfattar och nyanserar en brokig mångfald. Sedan underbygger, modifierar och bekräftar den egentliga forskningsinsatsen det sagda. I tillämpliga delar bör boken vara närmast självklar som introducerande kurslitteratur i ämnet. Den disponeras i åtta huvudavsnitt: 1) Inledningen redogör för syfte, uppläggning, terminologi, indelning, ortografi, material och metod. 2) Forskningshistoriken tar upp släktnamn och sociala skikt, tillnamnsskickets framväxt och spridningsvägar, internationellt och nationellt, mot bakgrund av medeltid och 1500-tal, med fokus på den tidsperiod då "allting" hände, d.v.s. ca 1626–1730, med aspekter på tillnamnen i skilda källor, officiellt bruk, stabilitetsgrad, prästerskapets namnval, kvinnors giftasnamn, den språkliga bakgrunden i inhemska härkomst- och inbyggarbeteckningar, oförändrade eller anpassade ortnamn, stelnade kompositionspatronymika, yrkesbeteckningar, utländska mönster som tyskt borgnamnsskick och tyska nobiliserande namnelement, med utblickar över lånegods från klassiska, romanska och övriga språk. En specialstudie ägnas tillnamnen bland invandrande män som vunnit adelskap i Sverige, likaså heraldiskt ordmaterial och säterinamn som typologiska paralleller. Kapitlet redogör också för tillnamnstyper: enledade (enkla namn resp. germanska avledningar med suffixen *-are*, *-e*, *-er*, *-ing* och *-ow*), lärda namn (suffixen *-(i)us*, *-ensis*, *-ander*, *-ell*, *-én*, *-in* m.fl.; oavkortade resp. avkortade), tvåledade tillnamn (determinativa, kopulativa resp. avledningsliknande bildningar), ellipser och semantiska typer.

Så följer avhandlingens kärna, undersökningen av tillnamn i 3) staden Uppsala mot bakgrunden av näringsliv, yttre kontakter, demografi, sociala grupper (akademiker, borgerskap, tjänstefolk, studenter), i jämförelse med tillnamn i 4) uppländsk bruks- och gruvmiljö, särskilt vallonska namn vid Gimo bruk, och bland ståndspersoner, hantverkare och arbetare vid t.ex. Dannemora gruvor. I en alfabetisk lista presenteras typexempel på vallonska resp. icke-vallonska tillnamnsartiklar. Nästa kontrollgrupp utgörs av 5) tillnamn bland landsbygdens allmoge i socknarna Danmark och Skäfthammar (med vissa nedslag i andra socknar).

De vunna rönen diskuteras i de följande avsnitten, 6) tillnamnen i Uppland under 1600- och 1700-talen, övergången till släktnamn, kronologisk, social och geografisk variation, mäns resp. kvinnors tillnamn, tidpunkt i livet för antagande av tillnamn, skillnader mellan olika källtyper, tillnamnsbyte, bruket av dubbla tillnamn, faktiskt konstaterade fall av släktnamn och giftasnamn, 7) namntypologi: enledade (enkla resp. kompositionspatronymer, germanska avledningar, oavkortade och avkortade lärda namn) resp. tvåledade, samt namngivningsgrunder. Så följer en

utförlig sammanfattning 8) på svenska och engelska, plus en bilaga över magistratspersoner i Uppsala under 1600-talet som bär tillnamn. Ett tillnamnsregister ger ingångar till texten. G.H.

Svavar Sigmundsson (red.), Kristendommens indflydelse på nordisk navngivning. Rapport fra NORNAs 28. symposium i Skálholt 25.–28. maj 2000. 201 s., Uppsala 2002 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter 74.) ISSN 0346-6728. ISBN 91-7276-073-7. Med anledning av att det år 2000 var tusen år sedan kristendomen infördes på Island, arrangerade den Nordiska samarbetskommittén för namnforskning (NORNA) ett symposium i Skálholt. Fem föreläsningar vid symposiet behandlade personnamn, sju ortnamn. Flertalet föreläsningar från symposiet har nu samlats i denna volym, vilken redigerats av Svavar Sigmundsson. Guðrún Kvaran skriver här om kristet inflytande på de isländska personnamnen, medan trosskiftet och dess påverkan på personnamnskicket i övre Norrland belyses av Gösta Holm. De kristna personnamnen i medeltidens Norge behandlas sedan av Ole-Jørgen Johannessen, och förändringen i den sydsamiska personnamnsskatten i en kort artikel av Anders Løøv. Namnteoretiska ambitioner har Gunnstein Akselberg, vilken empiriskt söker analysera de ortnamn som skulle kunna lämna upplysningar om kristendomen och kristen aktivitet på medeltidens Voss. Det empiriska resultatet av denna omfattningsrika uppsats (35 sidor) är magert — något som också författaren medger — men det hindrar inte att den äger metodologiskt intresse. Om användningen i ortnamn av ord som *kirke* (och motsvarande) samt av olika ord för kyrkans tjänare i olika delar av det västliga Norden, skriver Vidar Haslum, Jónína Hafsteinsdóttir och Svavar Sigmundsson i skilda artiklar, medan Bent Jørgensen ägnar de danska kyrkornas namn under tusen år uppmärksamhet och Susanne Vogt skriver om de danska klosternamnen och deras överlevnad över tid. Vid kristen kultur och tradition i sydvästnorska skärgårdsnamn uppehåller sig Inge Særheim. Efter en sammanfattning signerad Mats Wahlberg avslutas boken förtjänstfullt med ett namnregister. L.-E.E.

Kjell Venås, Norske innsjønamn 4. Telemark fylke. 480 s., Oslo 2002 (Novus forlag). ISBN 82-7099-349-2. Med Gustav Indrebøs Oppland (1924) och Buskerud (1933) och Kjell Venås Hedmark (1987) och Telemark (2002) har sjönamnen i fyra av Norges nitton fylken redovisats i serien Norske innsjønamn. Det gäller de fyra till ytan största inlands-

fylkena nordöst, norr och väster om Oslo. Urvalet begränsas till de sjönamn som utsatts på den officiella kartserien N 50 i skala 1:50 000. Huvudsakligen disponeras den fjärde delen i överensstämmelse med den föregående (anmäld i ANF 103 (1988), s. 235). Efter inledningen följer dock på förekommen anledning ett nytillkommet kapitel om obestämd och bestämd form (-*tjønn* 'tjärn' och -*tjønni* 'tjärnen'). I kapitlet undersöks namnen i tre valda Telemarkshärader, där de under 1400- och 1500-talen uppkomna bestämda namnformerna i praktiken kommit att brukas omväxlande med de ursprungliga obestämda. De officiella namnformerna på N 50-bladen företer en annan bild. Här konstateras en tydlig tendens att namnen mot det lokala bruket har normaliserats till bestämd form. Inga fasta regler kan ges, men i Telemark finns det påfallande fler namn i obestämd (= fornnorsk) form än i de tidigare redovisade fylkena. Så följer ett översiktskapitel om vad Venås med Indrebø kallar *Grunnord*, eller kanske hellre *Sistelekk*, d.v.s. namnens huvudled. Det gäller dels de frekventa -*sjø*, -*tjønn*, -*vatn* och -*fjorden*, dels kategorin "övriga" i alfabetisk ordning, plus kommentarer kring bildliga namn, jämförelsenamn, avkortade och utvidgade namn (ellipser och epexegeter), samt syntagmatiska namn. Nästa kapitel presenterar namnstoffet i en geografisk översikt häradsvis (= kommunvis), dock med namn som innehåller personnamnsförled utbrutna till ett eget avsnitt. Bokens huvuddel, s. 85–447, redovisar hela namnmaterialet i alfabetiskt ordnade artiklar, vari uppslagsformerna återges i nynorskt normalmål, d.v.s. enligt den 1993 antagna officiella normen, som i särskilda fall tillåter regionala "samleformer", så t.ex. *tjønn* för *tjörn*. Det lokala uttalet anges enligt Norvegia, namnbärens läge genom koordinater till N 50-bladen, namnbärens relativa storlek i författarens egen uppskattning enligt en tiogradig skala, samt vattentytans antal meter över havet. Så följer för tolkningen relevanta äldre skriftformer, språkliga och sakliga resonemang och kommentarer. Avslutningsvis diskuteras några av de viktigare namngivningsmotiven: relationsnamn (läge), likhetsnamn (form), terräng, färg, ljud, väderstreck, relativ ålder, fauna, arbetsliv, folketro och folkliv, händelser och personer m.m. Slutligen förtecknas litteratur, sagesmän och använda förkortningar. Endast i ett dussintal fall behöver namnen lämnas helt otolkade. Många av dem är mer eller mindre genomskinliga, medan åtskilliga kräver omdömesgill och kringsynt diskussion av flera alternativa tolkningshypoteser, inom de snäva ramar som ett sådant här serieverk måste hållas. Självklart grips den intresserade läsaren av iver att här och var ytterligare diskutera, komplettera eller i något ynka fall

tillrättalägga. Låt det stanna vid en försynt förhoppning om nästa fylke. G.H.

Kurt Zilliacus, Forska i namn. 290 s., Helsingfors 2002 (Svenska litteratursällskapet i Finland). (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 640.) ISBN 951-583-076-1. ISSN 0039-6842. Boken innehåller en kronologisk samling uppdaterade texter från författarens tid som ledare för svensk namnforskning och namnvård vid Folkkultursarkivets namnavdelning 1966–75, från 1976 inom Forskningscentralen för de inhemska språken. Artiklarna speglar den spännande utvecklingen av finländsk namnforskning och utgör sammantaget en allsidig och lättillgänglig resonerande handbok för envar ortnamnsintresserad, illustrerad med kartutsnitt och foton. I bokens tre huvudavsnitt beskrivs först projektet Finlands svenska ortnamn: tillkomst, upptecknarinstruktioner, forskningsprogram, ortnamnsklassificering, skärgårdsdokumentationen med hjälp av forskningsbåten Rödän, undersökningar kring namnskick, namnkunnande, dialekter och ortnamn m.m., samt projektets publikationer. Så följer avsnittet Namnteori, ett område där författaren sedan 1960-talet varit impulsgivande inspiratör: om namnbegreppet, namnens uppkomst, användning, betydelse, ledindelning, funktion, typologi och klassificering. Slutavsnittet Namnvård redogör för den aktuella verksamheten i stat och kommun för en god namnmiljö på landkartor och sjökort, i ny och gammal bebyggelse. Det avslutande registret över termer, begrepp och kategorier ger snabbingångar till texternas förklaringar.

G.H.

Författarna

Bonner, Maria, Dr., assoc. prof., Syddansk Universitet, Institut for Fagsprog, Kommunikation og Informationsvidenskab, Grundtvigs Allé 150, DK-6400 Sønderborg, Danmark.

Edlund, Lars-Erik, professor, Umeå universitet, Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, SE-901 87 Umeå, Sverige.

Grimstad, Kaaren, assoc. prof., University of Minnesota, Dept. of German, Scandinavian and Dutch, 205 Folwell Hall, 9 Pleasant St. SE, Minneapolis, MN 55455, USA.

Hafstein, Valdimar Tr., Ph.D. Cand., University of California, Berkeley, Dept. of Scandinavian, 6030 Dwinelle Hall, Berkely, CA 94720, USA.

Hagland, Jan Ragnar, professor, Institutt for Nordistikk og Litteraturvitenskap, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet, NO-7491 Trondheim, Norge.

Hallberg, Göran, docent, arkivchef, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, Helgonabacken 14, SE-223 62 Lund, Sverige.

Johnsen, Sverre, stud. philol., Universitetet i Oslo, Germanistisk institutt, Blindern, NO-0316 Oslo, Noreg.

Lerche Nielsen, Michael, adjunkt, ph.d., Københavns Universitet, Institut for Navneforskning, Njalsgade 136, DK-2300 København, Danmark.

Lindqvist, Christer, Prof. Dr., Ernst Moritz Arndt Universität, Greifswald, Philosophische Fakultät, Lehrstuhl für Nordische Philologie: Linguistik, Hans-Fallada-Straße 20, D-17487 Greifswald, Deutschland.

Lönnroth, Harry, filosofie magister, doktorand i nordiska språk, Tammerfors universitet, Institutionen för språk- och översättningsvetenskap, FIN-33014 Tammerfors, Finland.

Platzack, Christer, professor, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Helgonabacken 14, SE-223 62 Lund, Sverige.

Samplonius, Kees, docent, De Sitterlaan 4, NL-3572 ZL Utrecht, Nederland.